

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**GRENZELOZE PERSVRIJHEID: DE CORRESPONDENT IN BERLIJN:
Een onderzoek naar beperkingen van de persvrijheid van
correspondenten werkzaam vanuit Berlijn**

Visser, Cato

Citation

Visser, C. (2026). *GRENZELOZE PERSVRIJHEID: DE CORRESPONDENT IN BERLIJN: Een onderzoek naar beperkingen van de persvrijheid van correspondenten werkzaam vanuit Berlijn*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4295893>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

GRENZELOZE PERSVRIJHEID: DE CORRESPONDENT IN BERLIJN

Een onderzoek naar beperkingen van de persvrijheid
van correspondenten werkzaam vanuit Berlijn

Universiteit Leiden

Masterthesis

Cato Visser

S3753808

Begeleid door: Marco van Kerkhoven

Tweede lezer: Sebastiaan van der Lubben

Universiteit Leiden

Journalistiek en Nieuwe Media

13-6-2025

Abstract

Dit onderzoek brengt in kaart welke beperkingen van persvrijheid correspondenten in Berlijn ervaren. Aanleiding voor dit onderzoek zijn de resultaten van een onderzoek van de universiteit Bielefeld uit 2024, uitgevoerd door Yann Rees, waaruit bleek dat 62% van de Duitse journalisten vreesden voor hun persvrijheid. Daarnaast meldde Reporters Without Borders dat in 2024 agressie tegen journalisten in Duitsland toenam. De rol van correspondenten in Berlijn en de positie van Duitsland maken het onderzoek relevant. Hoewel de persvrijheid in Duitsland over het algemeen in goede staat is, hebben populistische ideeën vanuit de politiek in Duitsland als gevolg dat het vertrouwen in de pers afneemt. Het anti-mediasentiment, gevoed door de term ‘lügenpresse’, verspreid zich. De dataverzameling van het onderzoek bestaat uit semigestructureerde interviews met 10 correspondenten, afkomstig uit acht verschillende landen en allemaal werkzaam in Berlijn. Uit deze interviews blijkt dat correspondenten in lage mate beperkingen van hun persvrijheid ervaren in Duitsland, waarvan er een aantal als zorgwekkend beschouwd kunnen worden. Bijvoorbeeld de traditie van ‘autorisatie’, het wantrouwen vanuit de Duitse bevolking, het neerslaan van een tegengeluid binnen het Israël-Gaza-debat door de overheid en een sterk gevoel van privacy vanuit de Duitse bevolking. Ook ervaren de correspondenten zo nu en dan een bedreigende sfeer, voelen ze dat ze alert moeten zijn tijdens hun werk en zijn een aantal correspondenten zelfs fysiek aangevallen tijdens het werk. Deze resultaten zijn over het algemeen in lijn met eerdere literatuur en betekenen dat er geen acute reden tot zorg is voor de werkomstandigheden van correspondenten in Berlijn. Wel werpen de resultaten interessante suggesties voor vervolgonderzoek op en de vraag of journalistieke normen verschoven zijn.

Voorwoord

In de scriptie *'Grenzeloze persvrijheid: de correspondent in Berlijn'* identificeer ik ervaringen met beperkingen van de persvrijheid van correspondenten in Berlijn. Het mogen van interviewen met correspondenten was de voornaamste reden voor het kiezen voor het onderwerp. Echte kennis ontstaat immers wanneer mensen met elkaar in gesprek gaan.

Tijdens mijn master Journalistiek en Nieuwe Media aan de Universiteit Leiden groeide mijn belangstelling voor de positie van journalisten in het buitenland. De interessante en ontroerende verhalen van correspondenten die tijdens de studie te gast waren op de universiteit vormde een bron van inspiratie. De roerige periode waar Duitsland zich door de nationale verkiezingen op dat moment in bevond én de invloedrijke positie van het land maakte dat ik voor Duitsland koos.

Ik wil Marco van Kerkhoven bedanken voor zijn begeleiding, geduld en flexibiliteit. Ook dank ik de correspondenten die hun ervaringen met mij deelden. De gesprekken tijdens deze interviews heb ik als persoonlijke verrijking ervaren. Een speciaal woord van dank aan mijn medestudenten, vrienden en familie voor hun steun, feedback en medeleven gedurende het onderzoeksproces.

Deze scriptie is bedoeld voor medestudenten, docenten, journalisten en andere geïnteresseerden in internationale journalistiek en persvrijheid. Omdat we ons voor dit laatste blijvend hard moeten maken: persvrijheid is geen vanzelfsprekendheid.

Leiden, 13 juni 2025

Cato Visser

Inhoudsopgave

<u>1.</u>	<u>INLEIDING.....</u>	<u>5</u>
§1.1	AANLEIDING	5
§1.2	RELEVANTIE	6
§1.3	ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN.....	8
<u>2.</u>	<u>THEORETISCH KADER</u>	<u>8</u>
§2.1	PERSVRIJHEID	8
§2.1.1	DEFINITIE	8
§2.1.2	BELANG VAN PERSVRIJHEID.....	9
§2.2	BEPERKINGEN VAN DE PERSVRIJHEID	11
§2.2.1	DE CORRESPONDENT	11
§2.2.2	FACTOREN VAN INVLOED OP PERSVRIJHEID	13
§2.3	DUITSLAND	15
<u>3.</u>	<u>METHODE</u>	<u>17</u>
§3.1	HET SEMIGESTRUCTUREERD INTERVIEW	18
§3.1.1	TOT STAND KOMEN VAN DE VRAGEN.....	18
§3.1.2	SELECTIE VAN RESPONDENTEN	19
§3.1.3	TRANSCRIBEREN.....	20
§3.2	THEMATISCH CODEREN	21
§3.2.1	HET CODEREN	21
§3.2.2	THEMA'S EN CODES.....	22
<u>4.</u>	<u>RESULTATEN</u>	<u>23</u>
§5.1	SOCIALE DEMOGRAFIE VAN DE RESPONDENTEN	24
§5.2	WERKZAAMHEDEN CORRESPONDENT	24
§5.3	PERSVRIJHEID VOOR DE RESPONDENTEN	25
§5.4	VEILIGHEID	26
§5.5	SOCIAAL-CULTUREEL	30
§5.6	POLITIEK.....	33
§5.7	OVERIG	34
§5.8	ALGEMENE ERVARING	35
<u>5.</u>	<u>CONCLUSIE</u>	<u>38</u>

§5.1 BETEKENIS RESULTATEN	40
<u>6. DISCUSSIE</u>	41
§6.1 BEPERKINGEN	41
§6.2 SUGGESTIES VOOR VERVOLGONDERZOEK	41
§6.3 OBSERVATIES	42
<u>7. BRONNENLIJST</u>	43
<u>8. BIJLAGEN.....</u>	46
BIJLAGE 1: VRAGENLIJST NEDERLANDS	46
BIJLAGE 2: VRAGENLIJST ENGELS.....	48
BIJLAGE 3: GEBRUIKTE CODES EN THEMA'S	50

1. Inleiding

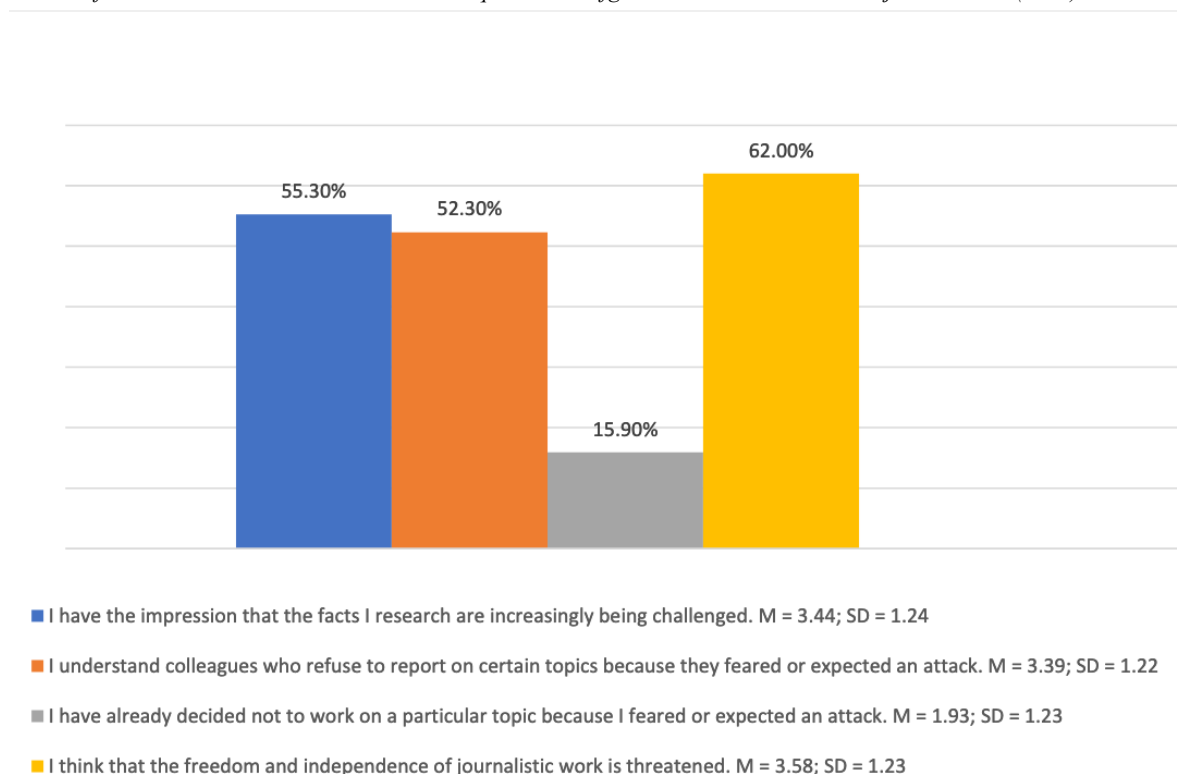
§1.1 Aanleiding

Reporters Without Borders (ook wel Reporters sans Frontiers, afgekort RSF) meldt dat alhoewel het algemene juridische klimaat in Duitsland gunstig is voor de journalistiek, hervormingen van de veiligheidswetgeving, inlichtingendiensten ruimere bevoegdheden hebben gegeven. Dit ondermijnt de fundamentele rechten van journalisten (RSF, 2025a). Bovendien zou de toegang tot informatie versnipperd zijn, het pluralisme in de media bedreigd zijn en het geweld tegen journalisten toenemen (RSF, 2025a). Ook is Duitsland een plek gezakt op de recentelijk geüpdatete *'Press Freedom Index'*, namelijk van plek tien naar plek 11 (RSF, 2025a). De elfde plek is relatief gezien een hoge plek op deze ranglijst en de staat van persvrijheid wordt daarmee door de RSF beschouwd als 'satisfactory'. Desondanks kan het zakken van een plek en de bijbehorende meldingen van onder andere hervormingen van de veiligheidswet en het toenemend geweld tegen journalisten als zorgwekkend beschouwd worden (RSF, 2025b). In het rapport *"Close-Up 2025: RSF Report on Press Freedom in Germany"*, gepubliceerd in april 2025, schrijft RSF dat in 2024 er 89 aanvallen op journalisten in Duitsland gemeld werden. In 2023 waren dit er ruim de helft minder, namelijk 41 (RSF, 2025b, p. 4). Dit aantal is dus in een jaar met meer dan 100 procent gestegen. In 75 gevallen van de aan RSF gemelde incidenten uit 2024 waren het lichaam van de journalist of het journalistieke materiaal het doelwit, in de overige gevallen waren dit redacties of de woonhuizen van de journalist (RSF, 2025b, p. 6). Een volgens RSF opvallende trend in deze statistieken is dat 49 gevallen van de landelijk gemelde aanvallen plaatsvonden in de hoofdstad Berlijn (2025b, p. 8).

In ditzelfde rapport wordt ook de term 'lügenpresse' (vrij vertaald: leugenachtige pers) genoemd (RSF, 2025b, p. 12). 'Lügenpresse' is een term die al meer dan 100 jaar herhaaldelijk wordt gebruikt in Duitsland om journalistiek zowel als beroep en als instituut in diskrediet te brengen (Koliska & Assman, 2019, p. 2). In 2019 werd de term steeds vaker gebruikt door politiek rechts georiënteerde personen en groepen om de berichtgeving van nieuwsmedia en de journalistiek te bekritisieren en aan te vallen (Koliska & Assman, 2019, p. 2). Koliska en Assman deden onderzoek naar hoe nieuwsmedia in Duitsland omgingen met de verspreiding van het anti-mediasentiment door gebruik van de term 'lügenpresse' (2019). Zij ondervonden dat vooral in het oosten van het land (de voormalige DDR) journalisten melding maakte van het tegenkomen van beschuldiging van 'lügenpresse', variërend van verbale tot fysieke aanvallen

(Koliska & Assman, 2019, p. 10). In 2024 publiceerde Yann Rees, kandidaat-doctor filosofie aan de universiteit Bielefeld, een onderzoek naar de ervaringen van Duitse journalisten met door extreemrechts gemotiveerde haatpraktijken tegen hen en de daaruit voortvloeiende gevolgen. De uitkomst kan als zorgwekkend beschouwd worden: 62 procent van de 322 respondenten zei te vrezen dat de vrijheid en onafhankelijkheid van journalistiek werk in Duitsland in gevaar is (Rees, 2024, p. 367). Deze resultaten zijn te zien in grafiek 1, welke afkomstig is uit het onderzoek van Rees (2024). Uit zowel het onderzoek van Rees, Koliska en Assman als het rapport en de daar bijhorende index van RSF, is te lezen dat journalisten in Duitsland te maken hebben met factoren die een negatieve invloed hebben op hun persvrijheid en deze zelfs kan beperken.

Grafiek 1: Deel van de resultaten van de enquête zoals afgebeeld door Yann Rees in zijn onderzoek (2024).

§1.2 Relevantie

Tijdens het onderzoek van Rees gaf ongeveer 11% van de respondenten aan een migratieachtergrond te hebben (Rees, 2024, p. 108-109). De overige respondenten waren dus van Duitse herkomst. Buitenlandse journalisten, werkzaam in of vanuit Duitsland, zijn niet meegenomen in het onderzoek van Rees. Dat buitenlandse journalisten, werkzaam in en vanuit

Duitsland, ook melding maken van situaties waarin ze beperkt worden in hun persvrijheid, blijkt uit dit fragment, afkomstig van RSF:

'Foreign correspondents reported lengthy editorial negotiations over terminology used to criticize Israeli military actions. Statements from Palestinian sources, human rights organizations, and the United Nations (UN) were consistently questioned — unlike those from the Israeli military.' (RSF, 2025b)

Dat er in Berlijn correspondenten werkzaam zijn, blijkt uit de website van 'Verein der Ausländischen Presse' (vrij vertaald: vereniging van buitenlandse pers, ook wel VAP). De ledenlijst van de VAP telt ruim 400 correspondenten uit 60 verschillende landen (VAP, z.d.). Uit deze lijst blijkt dat het merendeel hiervan woont en werkt in Berlijn. Berlijn is de locatie waar meer dan de helft van de aan RSF gemelde aanvallen op journalisten plaatsvond (RSF, 2025). Dat correspondenten niet dezelfde ervaringen hebben als journalisten werkzaam in eigen land, blijkt uit onderzoek van Cristina Archetti, onderzoeker aan de universiteit Salford, afkomstig uit 2013. Correspondenten zijn volgens Archetti namelijk afhankelijk van nieuws geproduceerd door journalisten uit het gastland (2013, p. 422). Het vergaren van nieuws door correspondenten wordt sterk gevormd door de kansen en beperkingen van de omgeving waarin ze werken (Archetti, 2013, p. 422). Het verschil tussen de correspondent en de journalisten die werken in hun thuisland, maakt dat dit onderzoek wetenschappelijk relevant is.

Een groot kwantitatief onderzoek uit 2017 schetste de werkomstandigheden en profielen van correspondenten uit de Duitstalige landen Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk (Brüggemann et al., 2017). Het doel van dit onderzoek is voornamelijk de notie dat het correspondentschap een uitstervende beroepsgroep is te ontcrachten of te bevestigen (Brüggemann et al., 2017). Specifieke beperkingen van deze beroepsgroep op Duitsland als ingezoomde locatie gaf het onderzoek niet. Hier is sprake van een kennislacune. Ook dit maakt onderzoek hiernaar wetenschappelijk relevant. Onderzoek naar werkbeleving en -beperking kan bijdragen aan meer kennis over de positie van correspondenten in een snel veranderend medialandschap. Doordat bijna alle correspondenten die werkzaam zijn in Duitsland wonen en werken in Berlijn, is de keuze voor deze stad voor dit onderzoek een vanzelfsprekende. Berlijn is de politieke hoofdstad van Duitsland en wordt door de geografische ligging ook wel 'het hart van Europa' genoemd (Arandelovic & Bogunovich, 2014). Juist doordat de nationale politiek zich in Berlijn bevindt, heeft het sentiment van de term 'lügenpresse' hier extra lading. De aanwezigheid van correspondenten in Berlijn is door deze positie van deze stad dan ook van belang, wat het onderzoek maatschappelijk relevant maakt.

§1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen

De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek is als volgt:

Welke beperkingen van persvrijheid ervaren correspondenten werkzaam vanuit Berlijn?

Om structuur aan te kunnen brengen in het onderzoek en duiding te geven aan de onderzoeksvraag is er gebruikgemaakt van deelvragen. Deze zullen door middel van een literatuuranalyse beantwoord worden, zodat de onderzoeksresultaten vervolgens correct geïnterpreteerd kunnen worden. Het belang van persvrijheid voor een succesvolle democratische samenleving is het eerste onderwerp dat aan bod komt. Ook worden de factoren die van invloed kunnen zijn op het gevoel van beperking van persvrijheid in het algemeen besproken, waarna het begrip ‘correspondent’ onderzocht en hierin geplaatst wordt. De laatste deelvraag geeft helderheid over de staat van persvrijheid in Duitsland. De deelvragen zijn als volgt:

- *Wat is het belang van persvrijheid voor een democratische samenleving?*
- *Wat zijn factoren die persvrijheid kunnen beperken voor correspondenten?*
- *Hoe is het gesteld met persvrijheid in Duitsland?*

2. Theoretisch kader

In het theoretisch kader worden de deelvragen beantwoord, aan de hand van de nodige literatuur.

§2.1 Persvrijheid

In deze paragraaf van het literatuuronderzoek wordt ‘persvrijheid’ gedefinieerd zoals gebruikt wordt in het vervolg van het onderzoek. Vervolgens wordt het debat over de volledigheid van het begrip ‘persvrijheid’ belicht. Ook wordt het belang van persvrijheid voor een democratische samenleving besproken. Zo wordt een antwoord geformuleerd op de eerste deelvraag: *Wat is het belang van persvrijheid voor een democratische samenleving?*

§2.1.1 Definitie

De definitie van persvrijheid die door RSF wordt gebruikt is de volgende: *“Vrijheid van journalisten, zowel individueel als collectief, om nieuws te selecteren, te produceren en te verspreiden in het publieke belang, zonder inmenging van politieke, economische, juridische of sociale aard, en zonder bedreigingen voor hun fysieke en mentale veiligheid.”* (RSF, 2024).

Deze en vergelijkbare definities zijn gangbaar, zowel binnen als buiten de wetenschap. Zo gebruikt Amnesty dezelfde definitie als RSF (Amnesty, 2023).

De definitie van persvrijheid is binnen wetenschappelijke literatuur in grote lijnen dezelfde als die van RSF. De notie dat het bestaan van persvrijheid voor een volledig en succesvol journalistiek klimaat zou zorgen, is geen unaniem aangenomen gegeven binnen deze literatuur. Zo zou volgens Barron al in 1981 het concept van persvrijheid herdefinieerd zou moeten worden en breder maken (p. 11-19). Hij stelde dat persvrijheid een recht zou moeten zijn voor iedereen, niet slechts voor mediaeigenaren (Barron, 1981). Robert Hackett, onderzoeker aan de Simon Fraser University, vroeg zich af of het standaard, liberale concept van persvrijheid de meest bruikbare normatieve richtlijn voor journalistiek in een opkomende democratie is (2013, p. 14). Hij beargumenteerde dat persvrijheid van belang is, maar niet voldoende, en dat het concept ‘communication rights’ (CR) hieraan toegevoegd moet worden (Hackett, 2013). Persvrijheid zou alleen de individuele rechten en de rechten van de media beschermen, terwijl het doel van CR is *‘to overcome barriers to listening and to foster a social, cultural, legal and political environment favouring the production and sharing of social knowledge; a sense of community; and human rights outside the communicative domain.’* (Hackett, 2013, p. 32). Alhoewel een belangrijke discussie, welke ook niet over het hoofd gezien mag worden, is besloten om voor de werkbaarheid van dit onderzoek gebruik te maken van een gangbare definitie van persvrijheid en niet uit te breiden met ‘communication rights’. Omdat het onderzoek doelt op het bespreken van praktische, kwalitatieve ervaringen, is de definitie van RSF gekozen. Deze is namelijk gevormd met een vergelijkbaar doel voor ogen. Ook biedt deze definitie meetbare variabelen waarop interviewvragen gebaseerd kunnen worden. Deze definitie zal hierom dus in het verdere onderzoek aangehouden worden.

§2.1.2 Belang van persvrijheid

Persvrijheid zit verweven in de kern van een democratische samenleving (Kladakis & Skouralis, 2025, p. 1). Een belangrijk onderdeel hiervan is vrijheid van meningsuiting, waarin de overtuiging dat vrije meningsuiting, ongeacht de aard ervan, van vitaal belang is voor de democratie: het geeft burgers de macht om de status quo uit te dagen, hun zorgen te uiten en de machthebbers verantwoordelijk te houden voor hun daden en beslissingen (Stefanelli et al., 2025, p. 7). Persvrijheid geeft journalisten en mediabedrijven deze vrijheid van meningsuiting. Omdat persvrijheid zo van belang is voor een democratische samenleving, is dit een recht en verankerd in de grondwet van veel landen, zo ook die van Duitsland. In artikel 5 van de Duitse grondwet staat dan ook dat iedereen het recht heeft zijn mening te uiten en te verspreiden in

woord, geschrift en beeld, en om ongehinderd informatie te verkrijgen uit algemeen toegankelijke bronnen (*GG* [Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland], z.d.). Ook staat er in dit artikel dat persvrijheid en de vrijheid van berichtgeving via radio en film zijn gewaarborgd en censuur niet van toepassing is (*GG*, z.d.). Het ontbreken van censuur is een kernmerk van hoe persvrijheid terugkomt in een samenleving. Dit moedigt journalisten aan om onderzoek te doen naar en verhalen over corruptie en wangedrag te onthullen. Daarom hebben zij binnen een samenleving een rol als informatiebemiddelaars en toezichthouder (Kladakis & Skouralis, 2025, p. 1). Ook is door Das en DiRienzo, onderzoekers aan de Elon University, door middel van data van 146 landen onderzocht dat een samenleving door middel van persvrijheid conflicten in een land kan verminderen (Das & DiRienzo, 2014, p. 108). Dit komt doordat de vrije pers, wanneer conflicten opkomen, door middel van publicatie wereldwijde gemeenschappen kan adresseren en kan vragen om assistentie (Das & DiRienzo, 2014, p. 108). Deze externe druk, gecreëerd door journalisten, kan overheidsinstanties stimuleren problemen op te lossen voordat deze omslaan in onrust en conflicten (Das & DiRienzo, 2014, p. 108). De benadering en het perspectief van een nieuwsmiddeum bij het delen en verspreiden van informatie over een conflict kunnen de publieke opinie vormen en in zo extreme gevallen de uitkomst beïnvloeden (Das & DiRienzo, 2014, p. 92). Ook dit onderzoek verwijst naar journalisten als toezichthouder. De rolopvatting van journalisten als informatiebemiddelaars en toezichthouders heeft dus een bewezen essentiële rol binnen een democratie.

Hackett noemt drie modellen van democratie met elk een andere rolopvatting voor journalisten: *market liberalism*, *public sphere liberalism* en *radical egalitarian democracy* (2013, p. 16). Bij dit eerste model, waar democratie wordt gezien als een ultraliberaal, bijna populistisch, vrijemarktmodel, zijn journalisten vooral van belang als waakhond die de overheid in de gaten houdt en daarmee de individuele vrijheid beschermt (Hackett, 2013, p. 16). Journalisten zouden binnen dit model niet de verantwoordelijkheid dragen mensen van informatie en verrijking te voorzien (behalve van 'objectieve informatie', nuttig voor discussies binnen de elite) (Hackett, 2013, p. 16). Het tweede model van democratie is het *public sphere liberalism* (Hackett, 2013, p. 18). Pippa Norris van de Harvard University gaf 13 jaar eerder al een checklist van taken waar een journalist zich binnen dit model aan zou moeten houden: politiek in brede zin bespreken, horizontale communicatie tussen politieke actoren verzorgen, verticale communicatie tussen overheid en volk verzorgen, verschillende bronnen en platformen bieden waarop het publiek politiek nieuws kan volgen, alle partijen gelijkmatig hierop voorbij laten komen en burgerlijke inmenging in het politieke proces veroorzaken (2000, p. 25-35). In dit

model draait de rol van de journalist in een democratie dus vooral om het bewerkstelligen van politieke betrokkenheid en communicatie tussen en met politieke actoren. In het laatste model dat Hackett aanhaalt, het *radical democracy*-model, zouden journalisten alle eerder genoemde rollen hebben (Hackett, 2013, p. 20). Hiernaast zouden ze de volgende rollen vervullen: het bewerkstelligen van horizontale communicatie tussen ‘ondergeschikte’ groepen, zoals vrouwen en etnische minderheden, om sociale verandering mogelijk te maken, het publieke oog verplaatsen van belangrijke evenementen/gebeurtenissen die niet op de agenda van de elite staan en machtsverhoudingen in andere delen van de samenleving aan de kaak stellen om zo meer gelijkheid te bewerkstelligen (Hackett, 2013, p. 20). Welke vorm van journalistiek en dus welke rolopvatting het meest van belang is voor een democratie, hangt volgens Hackett af van de soort democratie (2013).

Binnen alle drie de modellen van een democratie kunnen de journalistieke taken niet opgepakt worden zonder het bestaan van een volledige vrijheid van pers. Dit benadrukt het belang van persvrijheid voor een democratische samenleving, ongeacht onder welk door Hackett geschetst model deze samenleving valt (2013). Aan de hand van artikel 5 van de Duitse grondwet is te constateren dat voor de hand ligt dat de rol van journalistiek binnen het *public sphere liberalism* in dit onderzoek zichtbaar zal worden.

§2.2 Beperkingen van de persvrijheid

In deze paragraaf wordt ingegaan op factoren die invloed kunnen hebben op de persvrijheid van de correspondent. Eerst wordt er een onderbouwde definitie van het beroep ‘correspondent’ gegeven. Aan de hand van de methodologie gebruikt door RSF voor het tot stand brengen van de persvrijheidsindex zal de komende paragraaf verschillende indicatoren onderscheiden die de beperking van persvrijheid in kaart kunnen brengen. Hierdoor formuleert deze paragraaf een antwoord op de tweede deelvraag: *Wat zijn factoren die persvrijheid kunnen beperken voor correspondenten?*

§2.2.1 De correspondent

Het meeste onderzoek naar correspondenten definieert deze groep pragmatisch als de individuen die als dusdanig geregistreerd staan (Brüggemann et al., 2017, p. 541). Een andere definitie van correspondent is die van Cristina Archetti: elke journalist werkzaam voor een mediakanaal dat nieuws maakt, zowel ‘hard nieuws’ als achtergrondnieuws, voor een buitenlands publiek, ongeacht of dit publiek in het land zelf of in het buitenland woont (2014). Deze twee definities vullen elkaar aan. Hoewel al ouder, blijken deze definities in modernere

literatuur ook gebruikt te worden (Obijiofor & M'Balla-Ndi Oelgemoeller, 2024). Het kerndoel van de correspondent is het voor een mediakanaal onafhankelijk ooggetuige te zijn van buitenlandse gebeurtenissen (Sambrook, 2010). In deze zin betekent 'onafhankelijk' dat de correspondent zelf duiding geeft aan de gebeurtenis, los van de media uit het land waarin deze werkzaam is.

Vooraf veranderingen van communicatiemogelijkheden door middel van technologie in het vorige decennium brachten zorgen over het voortbestaan van de correspondent met zich mee. Hierdoor ontstond er wetenschappelijke discussie over het correspondentschap in het afgelopen decennium. Zo onderzocht Richard Sambrook al in 2010 in zijn boek *'Are Foreign Correspondents Redundant?'* of het correspondentschap een uitstervend beroep was. De versnelling van de nieuwscyclus en de komst van digitale technologie zorgden voor uitdaging van de routine en exclusiviteit van de internationale verslaggeving (Sambrook, 2010, p. 8). Hij concludeerde echter dat veranderingen op onder andere het gebied van technologie, professionaliteit en kunde geen invloed hebben op de grootste waarde van een correspondent: de mogelijkheid om waar te nemen (Sambrook, 2010, p. 94). Dit omdat, ondanks dat door deze veranderingen anderen vanuit welke geografische locatie dan ook informatie kunnen publiceren, de correspondent deze informatie kan verifiëren, duiden en analyseren (Sambrook, 2010, p. 38).

Drie jaar later onderzoekt Archetti in haar onderzoek *'Journalism in the age of global media: The evolving practices of foreign correspondents in London'* het waarheidsgehalte van een aantal negatieve claims over het voortbestaan van de correspondent (Archetti, 2013). Een voorbeeld hiervan is de claim dat journalistiek en buitenlands correspondentschap in een neerwaartse spiraal zou zitten door bijvoorbeeld de afname in het aantal journalisten en gefragmenteerd publiek (Young, 2010). Archetti formuleert op basis van bestaande literatuur drie hypothesen die ontwikkelingen in communicatietechnologieën linken aan het werk van de correspondent (Archetti, 2013, p. 421-422). Dit zijn de volgende:

1. *Advances in communication technologies affect the identity and the professional role of foreign correspondents* (Archetti, 2013, p. 421).
2. *Advances in communication technologies affect foreign correspondents' access to sources* (Archetti, 2013, p. 421).
3. *Advances in communication technologies, by affecting foreign correspondents' newsgathering routines, have an impact on the stories they write* (Archetti, 2013, p. 422).

Om deze hypothesen te bewijzen of te ontkrachten maakt Archetti gebruik van diepte-interviews met negen vrouwelijke en 16 mannelijke correspondenten van over de hele wereld, gepositioneerd in Londen (Archetti, 2013, p. 423). Op basis van de verzamelde antwoorden concludeert Archetti dat het doemdenken rondom de toekomst van de correspondent onterecht is en dat vernieuwde communicatietechnologieën het werk van de correspondenten zelfs makkelijker maken, omdat deze zorgen voor een breed aanbod aan informatie (Archetti, 2013, p. 426). Een reden gegeven voor het onterecht bestempelen van het correspondentschap als een beroep in gevaar, is de focus op Amerikaans en Brits gedachtegoed binnen dit debat, wat onterecht generaliserend werkt (Brüggemann et al., 2017). Brüggemann stelt zelfs dat de traditionele correspondent niets slechts ‘overleeft’, maar het zelfs relatief goed doet (2017). Archetti eindigt haar artikel met de notie dat er meer onderzoek gedaan dient te worden naar journalistiek, voordat deze (onterecht) als ‘in crisis’ bestempeld wordt (Archetti, 2013, p. 434).

§2.2.2 Factoren van invloed op persvrijheid

Wanneer gekeken wordt naar de definitie van persvrijheid zoals geformuleerd door RSF, is te zien dat zij onderscheid maken tussen verschillende soorten inmenging in het proces van produceren en verspreiden van nieuws in het publieke belang. Deze inmengingen kunnen van vier verschillende soorten aard zijn: politiek, juridisch, economisch en sociaal-cultureel (RSF, 2024). Ook worden bedreigingen van de fysieke en mentale veiligheid genoemd als losse vorm van inmenging in dit proces. Dit is dus een vijfde vorm. De mate van het ontbreken of bestaan van deze vijf vormen van inmenging wordt door RSF gezien als de vijf indicatoren waaraan de persvrijheid in een land te meten is (RSF, 2024). De vijf indicatoren zijn dus als volgt (RSF, 2024):

1. Politiek (*political context*)
2. Juridisch (*legal framework*)
3. Economisch (*economic context*)
4. Sociaal-cultureel (*socio-cultural context*)
5. Veiligheid (*safety*)

Deze indicatoren zullen verder in het onderzoek gebruikt worden om de variabelen op te baseren waarmee de interviewvragen samengesteld zullen worden. Dit deden ook de eerder genoemde Kladakis en Skouralis bij hun onderzoek naar de rol van persvrijheid bij systeemrisico's in de bankenwereld (2025). Per indicator zal nu een toelichting volgen, waaruit preciezer zal blijken waar RSF per indicator naar kijkt.

Political context: Binnen deze context kijkt RSF naar beperkingen van de persvrijheid die verband houden met de politiek binnen een land. Hieronder valt bijvoorbeeld mate van steun en respect voor de autonomie van de media in een land ten opzichte van politieke druk vanuit de staat of andere politieke actoren. Kritiek op de media heeft een democratische functie en politici hebben het recht hun kritiek te uiten. (Egelhofer et al., 2021, p. 654) Echter, soms gebruiken politici het bekritisieren van media als strategie om de media te de-legitimeren en de perceptie van het publiek van de media te beïnvloeden (Egelhofer et al., 2021, p. 654). Ook valt binnen deze context de mate van acceptatie van diverse journalistieke benaderingen die voldoen aan professionele normen, waaronder politiek georiënteerde benaderingen en onafhankelijke benaderingen (RSF, 2024). Als laatste kijkt het RSF binnen deze context naar de mate van steun voor de media in hun rol om politici en de overheid ter verantwoording te roepen in het algemeen belang (RSF, 2024).

Legal framework: Binnen deze context kijkt RSF naar juridische beperkingen die journalisten tegen zouden kunnen komen tijdens hun werk in een bepaald land. Dit is bijvoorbeeld de mate waarin journalisten en media vrij zijn om te werken zonder censuur of juridische sancties, of buitensporige beperkingen van hun vrijheid van meningsuiting, maar ook de mogelijkheid om toegang te krijgen tot informatie zonder discriminatie tussen journalisten (RSF, 2024). Ook de mogelijkheid om bronnen te beschermen valt binnen deze context. Ook het wel of niet straffen van degenen die verantwoordelijk zijn voor gewelddadige handelingen tegen journalisten wordt binnen deze context bekeken (RSF, 2024).

Economic context: Binnen deze context wordt gekeken naar economische beperkingen die verband houden met overheidsbeleid (waaronder de moeilijkheid om een nieuwsmedium op te zetten, favoritisme bij de toewijzing van staatssubsidies en corruptie), economische beperkingen die verband houden met niet-statelijke actoren (adverteerders en commerciële partners) en economische beperkingen die verband houden met media-eigenaren die hun zakelijke belangen willen bevorderen of verdedigen (RSF, 2024).

Socio-cultural context: Hierbinnen vallen situaties van maatschappelijke beperkingen als gevolg van het denigreren van en aanvallen op de pers op basis van kwesties zoals gender, klasse, etniciteit en religie (RSF, 2024). Ook bijvoorbeeld nationaal gebonden culturele beperkingen, waaronder de druk op journalisten om bepaalde machts- of invloedrijke machtsposities niet in twijfel te trekken of bepaalde onderwerpen niet te behandelen, omdat dit in strijd zou zijn met de heersende cultuur in het land of gebied, vallen binnen deze context (RSF, 2024).

Safety: Deze context heeft betrekking op de veiligheid van journalisten in een land. Hierbij kijkt RSF naar het vermogen om nieuws en informatie te identificeren, te verzamelen en te verspreiden in overeenstemming met journalistieke methoden en ethiek, zonder onnodig risico op (RSF, 2024):

- Lichamelijk letsel (waaronder moord, geweld, arrestatie, detentie, gedwongen verdwijning en ontvoering) (RSF, 2024).
- Psychisch of emotioneel leed dat kan voortvloeien uit intimidatie, dwang, pesterijen, surveillance, ‘doxing’ (publicatie van persoonlijke informatie met kwade bedoelingen), vernederende of haatdragende uitlatingen, laster en andere bedreigingen gericht tegen journalisten of hun naasten (RSF, 2024).
- Beroepsschade (bijvoorbeeld het verlies van iemands baan, de inbeslagname van professionele apparatuur of het plunderen van installaties) (RSF, 2024).

Een voorbeeld dat binnen deze context valt, zijn de antwoorden op een enquêtevraag binnen het onderzoek van Rees, waaruit bleek dat 59.90% van de ondervraagde Duitse journalisten in de afgelopen 12 maanden minimaal één keer persoonlijk aangevallen is (Rees, 2024, p. 118). Dit resultaat zou je binnen de ‘*safety*’-context van RSF kunnen plaatsen.

Binnen dit onderzoek zal de categorisering van de vijf indicatoren van RSF aangehouden worden. Er zal voornamelijk gefocust worden op de politieke en sociaal-culturele context en op de veiligheid. De onderbouwing van deze keuze zal in de volgende paragraaf aan bod komen.

§2.3 Duitsland

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt verder toegelicht hoe het klimaat van persvrijheid er in Duitsland in het algemeen uitziet. Het zal duidelijk worden welke indicatoren voor beperking van persvrijheid in Duitsland en Berlijn een groter risico vormen voor de correspondenten en waarom. Zo wordt de focus van de komende dataverzameling duidelijker en wordt er een antwoord op de laatste deelvraag geformuleerd: *Hoe is het gesteld met persvrijheid in Duitsland?*

Duitsland heeft, zoals eerder benoemd, een relatief hoge score van persvrijheid (RSF, 2025). Ze staat op de elfde plek van de 180 landen, met een score van 83,85 (RSF, 2025). Hiermee valt de situatie van persvrijheid in Duitsland volgens de RSF net onder ‘*satisfactory*’ in plaats van ‘*good*’ (2025). Duitsland staat één plek lager dan het jaar ervoor, toen zij een score van 83,84

kreeg (RSF, 2024). Op de vijf verschillende indicatoren van RSF scoort Duitsland als volgt (2025):

- Politieke indicator: plek 10 (score van 84,87)
- Economische indicator: plek 8 (score 77,90)
- Juridische indicator: plek 11 (score van 84,72)
- Sociale indicator: plek 23 (score van 80,93)
- Veiligheidsindicator: plek 35 (90,82)

Toen dit onderzoek in de fase van het dataverzamelen was, stond de politieke indicator op 14, met een score van 85,22 (RSF, 2024). De economische en juridische indicatoren stonden wat hoger, op plekken zes en acht, met scores van 77,63 en 84,69 (RSF, 2024). Over de juridische indicator zegt RSF het volgende: *'Strong constitutional guarantees and an independent judiciary ensure a generally favourable environment'* (2025a). Aangezien de correspondenten niet voor Duitse media werken, hebben zij aannemelijk minder tot geen last van beperkingen die binnen de economische indicator vallen (denk aan staatssubsidies en Duitse adverteerders et cetera). Hierom en bovenstaande redenen focust deze paragraaf en het onderzoek minder op deze twee gebieden van persvrijheid.

Er bestaat een politiek verbonden, wijdverspreid anti-mediasentiment in Duitsland (Rees, 2024, p. 106). Dit anti-mediasentiment komt van politiek rechtsgeoriënteerde populistten, blijkt uit onderzoek naar 'fake news' voor Annals of the International Communication Association (Egelhof & Lecheler, 2019; Rees, 2024, p. 106). Populisme is in de wetenschap vaak omschreven als een 'dunne' ideologie, schreef Benjamin Krämer in 2018 (p. 447). In sommige contexten kan populisme ook gedefinieerd worden als een discursief kader of strategie: een manier om de wereld te begrijpen of een manier om tot een doel te komen (Aslanidis, 2016; Krämer, 2018, p. 447). Populisme kan volgens Krämer in twee onderling verbonden betekenissen als "dun" worden beschouwd: ten eerste heeft het niet hetzelfde niveau van theoretische uitwerking of zelfs verwetenschappelijking bereikt als andere ideologieën, zoals bijvoorbeeld het liberalisme of socialisme (Krämer, 2018, p. 447). Ten tweede beweert men dat het minder aspecten van het sociale leven en de politiek omvat, of dat het slechts bestaat uit een kern die moet worden aangevuld met andere ideologische elementen om iets te vormen dat dichter bij een volwaardige ideologie komt (Krämer, 2018, p. 447). Kernelementen van het populisme zijn volgens Krämer de volgende: het perspectief en de belangen van wat gezien wordt als een homogene meerderheidsgroep die toch als 'outsider' wordt beschouwd (ook wel "het volk") en zich verzet tegen andere 'outsiders' en een corrupte en samenzwerende elite

(2018, p. 448). De populist eist of beweert vervolgens dat deze mensen direct vertegenwoordigd moeten worden en dat hun homogene wil direct wordt uitgevoerd (Kramer, 2018, p. 448). Rechtspopulisme definieert het volk in nationale, etnische, culturele of vergelijkbare termen en de belangen van autochtone burgers moeten voorrang krijgen boven die van mensen die buiten hun eigen groep vallen (Kramer, 2018, p. 448). De groep waarvoor de populistten opkomen, wordt gedefinieerd door gemeenschappelijke waarden, tradities, instellingen en leefwijzen die in stand moeten worden gehouden (cultureel en/of sociaal conservatisme) (Kramer, 2018, p. 448). In een populistische wereldvisie kan journalistiek ofwel representatief zijn, of een elitaire samenzwering en opzettelijke indoctrinatie (Kramer, 2018, p. 448).

Het anti-mediasentiment en het daaropvolgende wantrouwen in de media van populistten in Duitsland wordt geïllustreerd door de term ‘Lügenpresse’. De term ‘Lügenpresse’ (leugenpers) staat voor wantrouwen, devaluatie en haat tegenover journalisten en mediamedewerkers enerzijds en tegenover de vrije pers als democratische instelling anderzijds en maakt van journalisten en media de ‘vijand van het volk’ (Rees, 2024, p. 107). De term wordt in Duitsland voornamelijk gebruikt door politiek rechtse aanhangers, alhoewel hij steeds wijder geaccepteerd wordt (Rees, 2024, p. 107). Een extreemrechtse politieke partij in Duitsland is de Alternative für Deutschland, ook wel AfD. Deze partij werd opgericht in 2013 en profileerde zich toen der tijd als een anti-Europa-partij (Rees, 2024, p. 19). AfD groeide echter en in 2019 was de AfD de op twee na grootste partij in Duitsland (Rees, 2024, p. 19). Omdat deze partij van aanzienlijke grote is en een sterk anti-mediasentiment vertolkt, heeft dit effect op het werk van journalisten in Duitsland. Journalisten worden door populistische politici beschuldigd van het te ‘soft’ zijn op de overheid (RSF, 2025). Dit is een sociaal-cultureel gevolg van een politiek gedachtegoed. Ook fysieke aanvallen op journalisten worden over het algemeen veroorzaakt door extreemrechtse aanhangers, alhoewel ook wel door extreemlinks en de Duitse politie (RSF, 2025). Dit is een reden dat de veiligheidsindicator van RSF, met een relatief hoge score, toch op plek 35 staat (2025).

3. Methode

In dit hoofdstuk wordt de methodologie van het onderzoek toegelicht. Eerst wordt de keuze van de methode beargumenteerd, waarbij ook ingegaan wordt op het tot stand komen van de vragenlijst, de selectie van de respondenten en de gemaakte keuzes bij het transcriberen van de interviews. Vervolgens wordt uitgelegd welke thema’s en codes er zijn toegepast op de transcripten.

§3.1 Het semigestructureerd interview

Het identificeren van ervaringen met beperkingen van de persvrijheid vraagt om een kwalitatieve onderzoeksmethode. Omdat vanuit de structuur van de indicatoren van RSF gezocht wordt naar beperkingen, is het noodzakelijk dat deze kwalitatieve methode een gestructureerde is. Hierom is gekozen voor een semigestructureerd interview. Een belangrijk voordeel hiervan is dat het de gesprekken gericht houdt, terwijl de onderzoeker toch de ruimte heeft om bijkomende relevante informatie verder te bevragen, mocht dit tijdens het interview naar voren komen (Adeoye-Olatunde & Olenik, 2021, p. 1360). Een semigestructureerd interview bevat vaak open vragen met daaropvolgende doorvragende vragen die de interviewer tijdens het hele interview kan raadplegen (Adeoye-Olatunde & Olenik, 2021, p. 1361). Ervaringen van beperkingen van de persvrijheid zijn voor iedere respondent (aannemelijk) anders en ruimte voor het delen van informatie die niet naar boven komt, wordt in het gestructureerde gedeelte dus van belang. Hierdoor komen ook daadwerkelijk de gezochte resultaten naar boven en is het onderzoek valide.

§3.1.1 Tot stand komen van de vragen

De vragen voor de geïnterviewde respondenten zijn gebaseerd op de indicatoren van persvrijheid zoals samengesteld door RSF. Door middel van deze structuur in de vragen, het codeerproces en uiteindelijke resultaten kunnen deze resultaten correct geïnterpreteerd worden. De indicatoren van RSF zijn een logische leidraad hiervoor, omdat deze opgesteld zijn met een vergelijkbaar doel voor ogen. Dit zorgt ervoor dat de interviews een valide antwoord op de onderzoeksvraag zullen opleveren. Zoals eerder vermeld, wordt voornamelijk gevraagd naar de politieke, sociaal-culturele en veiligheidsindicator, terwijl er genoeg ruimte blijft voor ervaringen op het gebied van juridische en economische beperkingen.

Om de resultaten correct te kunnen interpreteren, is een demografisch profiel van de respondenten nodig. Deze is samengesteld aan de hand van een aantal controlevragen aan het begin van het interview. Voorbeelden van deze gegevens zijn leeftijd, gender, aantal jaren werkzaam en land van medium waarvoor ze werken als correspondent. Dit kan belangrijke informatie zijn, omdat de data die hieruit voorkomt samen kan hangen met het antwoord op de rest van de vragen. Bijvoorbeeld wanneer blijkt dat correspondenten die zich identificeren als vrouw vaker geweigerd worden bij straatinterviews. Na deze controlevragen kregen de respondenten een aantal vragen over hun werkzaamheden. Hierdoor is het later mogelijk om te bepalen welke vorm van democratie Duitsland is, zoals geformuleerd door Hackett en besproken

in §2.2.1. Hierna worden de correspondenten gevraagd naar hun algemene ervaring met en mening over persvrijheid. Hierdoor kunnen antwoorden op latere vragen beter geïnterpreteerd en vergeleken worden met de antwoorden van andere respondenten.

De vragen hierna zijn opgedeeld in de indicatoren van persvrijheid van RSF, met als doel het in kaart brengen van beperkingen per indicator, zoals gegeven in §2.2.2. De volledige vragenlijst is bijgevoegd in de bijlages van dit onderzoek, zowel de Nederlandse als de Engelstalige versie (bijlage 1 en 2). Bij elk van de vragen werd, wanneer het antwoord ‘ja’ was, doorgevraagd.

Een voorbeeldvraag die valt binnen de politieke indicator is de volgende:

- *Ervaar je een verminderd vertrouwen in de media in Berlijn?*

Een voorbeeld van een vraag die valt binnen de sociaal-culturele indicator:

- *Heb je weleens ervaren dat iemand niet met je wilde praten op basis van je gender, geloof of een ander identiteitsgebonden kenmerk?*

Een vraag die valt binnen de veiligheidsindicator:

- *Heb je je weleens fysiek bedreigd gevoeld? (Tijdens het werk als correspondent, werkzaam vanuit Berlijn)*

In het laatste deel van het interview worden de respondenten gevraagd hun algemene gevoel over persvrijheid als correspondent in Berlijn een cijfer te geven. Ook wordt er gevraagd welk cijfer ze dezelfde persvrijheid aan het begin van hun correspondentschap zouden geven en het eventuele verschil tussen deze twee cijfers te verklaren. Zo kan er geconcludeerd worden of de respondenten een achter- of vooruitgang van persvrijheid ervaren, en waarom. Ook wordt ze gevraagd of ze voor het voortbestaan van de persvrijheid voor hun werk vrezen, naar het voorbeeld van Yann Rees, om een extra kans te bieden ervaringen te delen die eerder nog niet aan bod zijn gekomen (2024).

§3.1.2 Selectie van respondenten

De vereiste voor de respondenten was in beginsel het voldoen aan de definitie van correspondent zoals geformuleerd in §2.3.1. Hierna werd er geselecteerd op diversiteit onder de respondenten op het gebied van gender, leeftijd, werkervaring als correspondent en land van herkomst. Om deze respondenten te bereiken, is er gebruikgemaakt van online zoekmachines, LinkedIn, websites van verschillende nieuwsmedia en het eigen netwerk van

de onderzoeker. Ook is er dankbaar gebruikgemaakt van een aangekochte ledenlijst van de Verein der Ausländischen Presse. Via deze platformen zijn de contactgegevens van mogelijke respondenten verzameld. Bij kwalitatief onderzoek beschouwen we het aantal respondenten als voldoende wanneer er geen nieuwe codes of thema's worden gegenereerd door de gegevensverzameling (Adeoye-Olatunde & Olenik, 2021). Dit wordt vaak theoretische of thematische verzadiging genoemd (Adeoye-Olatunde & Olenik, 2021). Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, waren er naar verwachting tussen de acht en tien respondenten nodig. Dit werd bewezen doordat er na het achtste interview geen nieuwe codes meer nodig waren. Om zeker te zijn van saturatie zijn er 10 interviews gehouden. Dit zorgt ervoor dat de methode een betrouwbaar antwoord op de onderzoeksvraag kan faciliteren. Elke respondent werd ongeveer 30 minuten geïnterviewd, omdat dit de tijd was die nodig was om elke vraag te kunnen beantwoorden. De lengte van de interviews varieerde tussen de twintig en de vijfenveertig minuten, afhankelijk van de respondent. Alle vragen zijn zoals verwacht binnen deze tijd beantwoord. De respondenten kregen vooraf een toestemmingsformulier opgestuurd dat zij ondertekenden en waarmee de onderzoeker hun privacy en pseudonimiteit beloofde te waarborgen. Een enkele respondent was niet in de gelegenheid het formulier te ondertekenen dus gaf mondeling, op de opname, toestemming.

Om efficiënt te kunnen werken en de interviewomstandigheden zo gelijk mogelijk te houden, is ervoor gekozen alle interviews online te doen. De meeste interviews vonden plaats via Microsoft Teams, waarbij zowel de respondent als de onderzoeker een camera aan had staan, zodat er een gevoel van persoonlijk contact was. Een enkel interview is telefonisch en een enkel via Zoom gehouden. Dit kwam in deze gevallen omdat dit de voorkeur van de respondent in kwestie was.

Een demografisch overzicht van de respondenten wordt gegeven in §5.1.

§3.1.3 Transcriberen

De transcripten zijn geschreven door middel van automatische transscriptieprogramma's, deels met het programma GoodTape.io en deels met de transcribeerfunctie van Microsoft Teams of Zoom. De transcripten zijn hierna handmatig gecontroleerd. Het wordt aangeraden om het interview letterlijk uit te schrijven, ongeacht hoe begrijpelijk de bewoordingen van de deelnemer ook zijn (Adeoye-Olatunde & Olenik, 2021). Dit is dan ook gebeurd, met uitzondering van het verwijderen van woorden die herhaald werden, opvulwoorden of geluiden die in het transcript als tekst beland zijn. Ook zijn voor de

begrijpelijkheid de quotes in het resultatenhoofdstuk, als door de onderzoeker nodig geacht, minimaal aangepast. Verder was niet altijd alles goed verstaanbaar, bijvoorbeeld door een taalbarrière. In deze gevallen heeft de onderzoeker op basis van context en de opnames zo precies mogelijk proberen te achterhalen wat er gezegd werd. In geen geval gebeurde dit op momenten van het vertellen van cruciale resultaten van het onderzoek.

Het onderwerp van het onderzoek in acht nemend, heeft de onderzoeker ervoor gekozen de interviews volledig te pseudonimiseren. Het gebruik van pseudoniemen in kwalitatief onderzoek is gebruikelijk en heeft als doel de anonimiteit van de deelnemers te waarborgen (Itzik & Walsh, 2023). Het pseudonimiseren van de transcripten is een belangrijk onderdeel voor het waarborgen van de privacy. Zo zijn niet alleen de namen van de respondenten, maar ook het medium waarvoor zij werkzaam zijn uit de transcripten gehaald. Het gender van de respondenten is alleen blijven staan wanneer dit relevant was voor de resultaten. De deelnemers zijn genummerd. Ten voorbeeld: deelnemer twee wordt in de transcripten en resultaten D2 genoemd.

De transcripten van de interviews zijn om privacyredenen niet bijgevoegd, maar op aanvraag bij de onderzoeker in te zien.

§3.2 Thematisch coderen

§3.2.1 Het coderen

Voor het verzamelen van data uit de interviews zijn de transcripten gecodeerd. Een ‘code’ in kwalitatief onderzoek is meestal een woord of korte zin die de essentie vat van een deel van taalkundige/visuele data (Saldaña, 2013, p. 3). Deze data kan bijvoorbeeld uit een transcript bestaan, wat in dit onderzoek het geval is (Saldaña, 2013, p. 3). De codes zijn zowel door middel van inductie als deductie tot stand gekomen. Er actief gezocht naar passages die pasten bij de drie indicatoren van persvrijheid van RSF: veiligheid, politiek en sociaal-cultureel. De meeste codes zijn in de eerste drie interviews tot stand gekomen, een aantal in latere interviews. Ook is er ruimte gelaten voor het formuleren van codes op basis van gevonden data, dus los van de indicatoren van RSF. Om het coderen gestructureerd te laten verlopen, is gebruikgemaakt van de software Atlas.ti (www.atlasti.com). Met de software worden gegevens efficiënt opgeslagen, georganiseerd, beheerd en opnieuw geconfigureerd, maar deze vervangt absoluut niet de menselijke analyse (Saldaña, 2013, p. 28). Deze analyse heeft dan ook handmatig plaatsgevonden; er is bijvoorbeeld geen gebruikgemaakt van AI-functies binnen Atlas.ti. De onderzoeker heeft twee coderondes toegepast op alle transcripten. De tweede ronde

was vooral bedoeld om in latere interviews geformuleerde codes toe te passen op eerdere interviews, zodat er geen data zou ontbreken.

Een voorbeeldtranscript met daarin de gebruikte codes is om privacyredenen niet toegevoegd aan dit onderzoek, maar op aanvraag beschikbaar.

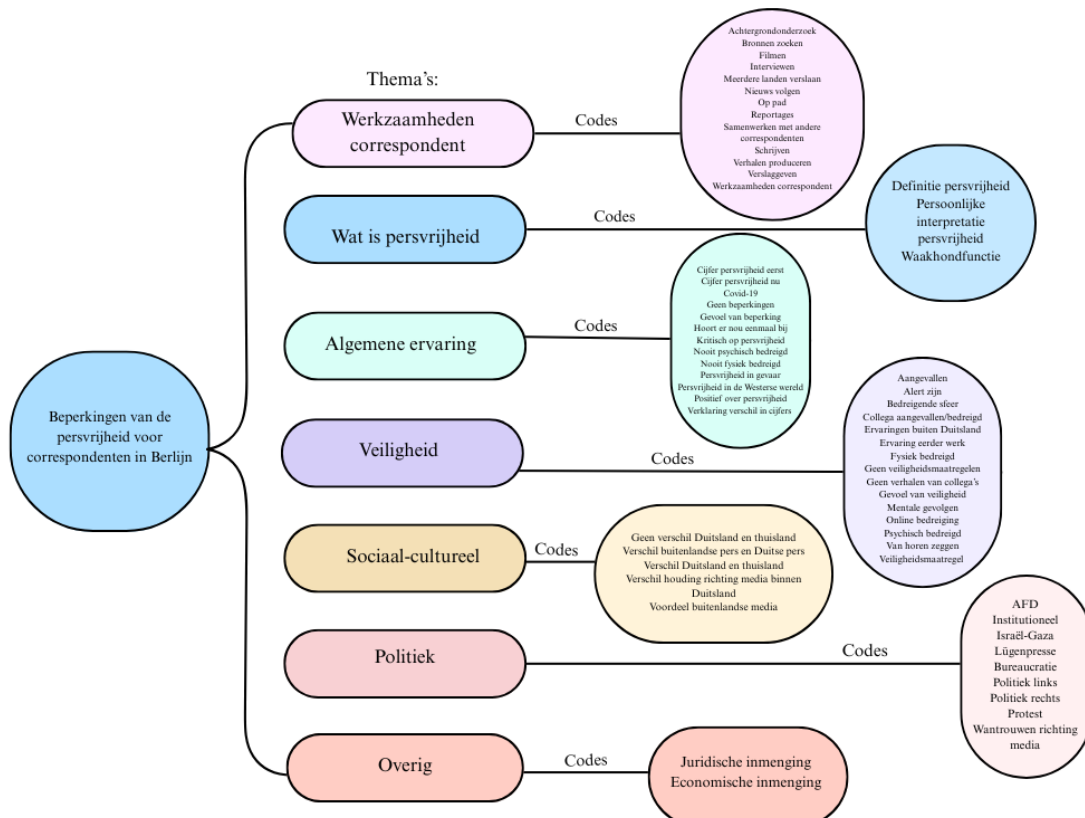
§3.2.2 Thema's en codes

De thema's waarin de codes vervolgens onderverdeeld werden, zijn de volgende:

- *Werkzaamheden correspondent*
- *Wat is persvrijheid?*
- *Algemene ervaring*
- *Veiligheid*
- *Sociaal-cultureel*
- *Politiek*
- *Overig*

Een overzicht van welke code bij welk thema hoort, is te zien in grafiek 2. Deze is ook, in groter formaat, bijgevoegd in bijlage 3. Een tabel van de thema's en codes is beschikbaar op aanvraag.

Grafiek 2: Codeboom met de gebruikte codes per thema

In de eerste twee thema's worden de resultaten verzameld die een beeld schetsen van de werkzaamheden en de overtuigingen over persvrijheid van de respondenten. Hiervoor werden onder andere de volgende codes gebruikt: *achtergrondonderzoek*, *bronnen zoeken*, *filmen*, *interviewen*, *definitie persvrijheid en persoonlijke interpretatie persvrijheid*. Onder het thema *algemene ervaring* vallen bijvoorbeeld de cijfers die de respondenten aan het einde van het interview gaven aan hun algemene ervaring van de persvrijheid als correspondent in Berlijn, die de codes *cijfer persvrijheid eerst* en *cijfer persvrijheid nu* kregen. De drie thema's hierna, *veiligheid*, *sociaal-cultureel* en *politiek*, zijn thema's gebaseerd op de indicatoren van RSF (2024). Door middel van codes werd er gezocht naar ervaringen die onder deze indicatoren vallen, zoals toegelicht in §2.2.2 van dit onderzoek. Voorbeeldcodes van het thema *veiligheid* zijn: *aangevallen*, *alert zijn*, *bedreigende sfeer* en *collega aangevallen/bedreigd*. Voorbeeldcodes van het thema *sociaal-cultureel* zijn *verschil buitenlandse pers en Duitse pers*, *verschil Duitsland en thuisland* en *verschil houding richting media binnen Duitsland*. Voorbeeldcodes van thema *politiek*: *AfD*, *Israël-Gaza*, *'lügenpresse'* en *wantrouwen richting media*. Het laatste thema, *overig*, werd gebruikt voor codes die niet binnen een andere categorie vielen, maar wel een interessant resultaat illustreerden. De codes uit dit thema zijn *juridische inmenging* en *economische inmenging*.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het uitgevoerde onderzoek gepresenteerd. De resultaten worden gepresenteerd binnen de verschillende thema's, zoals deze in het voorgaande hoofdstuk zijn besproken. Eerst wordt er een kort profiel geschetst van de respondenten. Vervolgens wordt er toegelicht wat de werkzaamheden als correspondent van deze respondenten inhouden. Daarna wordt de visie op persvrijheid van de respondenten besproken. Vervolgens worden de ervaringen met beperkingen van de persvrijheid van de respondenten besproken in paragrafen. Deze zijn gestructureerd aan de hand van de categorisering van RSF, namelijk: *veiligheid*, *sociaal-cultureel* en *politiek*. In de paragraaf 'overig' worden resultaten waar niet specifiek naar gevraagd werd, maar die wel interessant zijn, getoond. Als laatste de algemene ervaringen en meningen die de respondenten hebben over persvrijheid en de beperkingen daarvan in Duitsland en Berlijn besproken.

§5.1 Sociale demografie van de respondenten

Zes van de respondenten identificeerden zich als man en vier als vrouw. De tien respondenten kwamen uit en produceerden voor media uit acht verschillende Europese landen. Dit zijn Nederland, Zwitserland, Spanje, Slovenië, Frankrijk, Ierland, Finland en België. De leeftijd van de respondenten lag (om privacyredenen grof afgerond) tussen de eind twintig en midden zestig. Twee van de respondenten werken als freelancer, de rest (voor zover bekend) in vaste dienst. De lengte van het correspondentschap in Berlijn op het moment van interviewen varieerde tussen een aantal maanden en vijftwintig jaar. Twee van de tien respondenten hadden in hun eerdere carrière al eens gewerkt als correspondent in Berlijn.

§5.2 Werkzaamheden correspondent

Om een compleet beeld te kunnen schetsen van eventuele beperkingen die de respondenten ervaren, zijn ze gevraagd om te omschrijven uit welke werkzaamheden hun werk doorgaans bestaat. Meerdere respondenten gaven aan moeite te hebben met een simpel antwoord op deze vraag, omdat hun werkzaamheden erg divers zijn en van dag tot dag verschillen:

‘Mijn dagelijkse ritme varieert enorm. Soms heb ik het een dag heel rustig. Soms moet ik een keer een heel weekend doorwerken.’ Quote D1.

‘I mean, this is typical for journalism, you have no typical routine.’ Quote D3

Journalistieke werkzaamheden waarop de meeste correspondenten bevestigend antwoorden wanneer ze gevraagd werden of deze bij hun (dagelijkse) werkzaamheden hoorden, waren de volgende: het nieuws volgen, verslaggeven, interviewen, schrijven, achtergrondonderzoek doen en bronnen zoeken en spreken. Ook werd veel vermeld dat werken als correspondent in Berlijn veelal buiten de deur gebeurt:

‘En dan op pad naar buiten, naar persconferenties, de straat op, naar demonstraties, naar bedrijven.’ Quote D5

Meerdere respondenten vermelden expliciet dat het gebied waarover ze verslag doen niet alleen Duitsland beslaat, maar meerdere naburige landen. Zo worden de gebieden Midden- en Oost-Europa genoemd. Ook specifieke landen:

‘Ik werk als correspondent voor (medium) onder meer in Duitsland, Polen, Tsjechische Republiek, Slowakije, Oostenrijk, Hongarije, et cetera.’ Quote D5.

Over het onderlinge contact dat de respondenten hebben met andere correspondenten werkzaam in Berlijn, waren de ervaringen wisselend. Zo waren er respondenten die goed contact hadden met mede-correspondenten:

'I also meet a lot with colleagues here with the foreign correspondents we have, like quite a tight community with the Nordic journalists.' Quote D8

Maar ook het tegenovergestelde geluid komt voorbij:

'Ik heb niet zoveel contact met collega-correspondenten.' Quote D10

§5.3 Persvrijheid voor de respondenten

De definitie van persvrijheid zoals geformuleerd door RSF, *"vrijheid van journalisten, zowel individueel als collectief, om nieuws te selecteren, te produceren en te verspreiden in het publieke belang, zonder inmenging van politieke, economische, juridische of sociale aard, en zonder bedreigingen voor hun fysieke en mentale veiligheid."* (RSF, 2024), werd ook de respondenten voorgelegd. Het overgrote deel stemde hiermee in, alhoewel sommigen een aantekening hadden. Zo kwam de noodzaak van financiering voor een commercieel medium langs, wat volgens de respondent beschouwd kan worden als economische inmenging of druk, maar wat er ook volgens een respondent nou eenmaal bij hoorde. Ook 'het erbij horen' van bepaalde politieke inmenging kwam ter sprake. Wanneer journalisten zich bezighouden met zaken die bijvoorbeeld de politiek aangaan, is een bepaalde mate van proberen in te mengen nou eenmaal onoverkomelijk:

'En wij proberen terug te duwen. Dat is wel een deel van het spel.' Quote D1

De respondenten werd gevraagd wat zij als persvrijheid voor de specifieke context van hun eigen werk als correspondent in Berlijn beschouwden. Veel zaken kwamen overeen in hun antwoorden, zoals het belang van de eigen, individuele keuze:

'...It means that I can write what I think is the correct facts. When it's an opinion piece, it means that I can write whatever I think is my opinion... It's my decision. That's basically the key.' Quote D3

'I understand it in a way that I can choose my subjects and for interviews freely and that nobody interrupts with what I'm doing... I can choose my points of view freely. I think that's the essence of it.' Quote D8

Zoals in de vorige quote al te lezen was, werd ook het ontbreken van inmenging, los van vragen over de definitie van RSF, meerdere keren genoemd:

‘Wat versta ik daaronder, dat ik zelf de thema's kan kiezen waarover ik wil schrijven, dat ik mij niet gehinderd voel door enige druk van de overheid. Dat ik zelf mijn respondenten kan kiezen en dat ik zelf de woorden kies, dat ik zelf beslis wat er daarvan in de krant komt.’ Quote D10

Daarnaast noemden meerdere respondenten een bepaalde verantwoordelijkheid die met het hebben van persvrijheid komt kijken en hier onlosmakelijk mee verbonden zou zijn:

‘Het grote antwoord is dat je je werk kan doen op die manier die de democratie kan controleren en dergelijke.’ Quote D2

‘Without the press of freedom of expression, freedom of press, our work cannot be exercised in the way it should. Democracy can not work.’ Quote D4

§5.4 Veiligheid

Op het gebied van veiligheid tijdens het werken in Berlijn en Duitsland waren de respondenten over het algemeen positief. Een aantal respondenten reageerde zelfs verbaasd wanneer er naar dit thema gevraagd werd:

‘Duitsland is natuurlijk wel een heel veilig land, hè?’ Quote D1

‘The thing is that I don't really feel threatened. I feel quite safe while filming in Berlin.’ Quote D6

Als reactie op de vraag of de respondent weleens psychisch bedreigd was tijdens zijn werk in Duitsland, antwoordde deze dat hij begreep dat deze vraag bevestigende antwoorden zou opleveren wanneer deze gesteld zou worden aan een collega-correspondent werkzaam in landen zoals Oekraïne, Palestina of Israël, maar dat dusdanige problemen volgens hem niet voorkomen in gebieden zoals Berlijn.

Ook de werk- en opdrachtgevers van de respondenten schatten het werk van hun medewerkers of opdrachtnemers in Duitsland niet als gevaarlijk in. Over het algemeen zijn er vanuit hen recent weinig maatregelen genomen om de veiligheid van de respondenten (extra) te waarborgen:

'I think my employer is more concerned with correspondence that, with the one who lives in Cairo in Egypt, and she travels across Syria and Israel and Middle East. But they are not really concerned with my safety because I live in one of the safest cities in Europe.' Quote D6

'Zo groot is het probleem ook niet.' Quote D10

Een enkele respondent geeft een opgelegde maatregel vanuit de werkgever aan, alhoewel niet specifiek voor het werken in Duitsland. Voor medewerkers van het medium waarvoor de respondent werkzaam is, is het sinds een aantal jaar verplicht een training te volgen wanneer je gaat werken in het buitenland, zo vertelt de respondent. Ze krijgen training om te leren omgaan met situaties in rampgebieden of oorlogsgebieden, maar ook met rellen. EHBO-training is hier ook onderdeel van. De respondent geeft aan dat de training een voorwaarde is voordat een journalist van diens medium überhaupt naar het buitenland mag:

'Voor geval er iets gebeurt, dat je dan overal op voorbereid bent.' Quote D2

De helft van de respondenten benoemt dat ze zelf maatregelen nemen om hun eigen gevoel van veiligheid tijdens het werk te vergroten. De genoemde maatregelen verschillen van klein tot toch wel van aanzienlijke omvang. Een respondent noemt het vervangen van de microfoonplopkap van diens medium voor een neutrale, zwarte plopkap. Dit omdat deze weleens verward wordt met het logo van de extreemrechtse partij AfD:

'One simple gesture that we do now is wherever we go, when it's not in an official venue... we take black microphone covers. Because us, I mean, once we got the black microphones, then you know, no one knows us.' Quote D7

Een vrouwelijke respondent vertelt bewust een bepaalde vorm van naïviteit uit te stralen, zodat ze onschuldig lijkt en hierdoor agressie, gericht op haar, voorkomt:

'I always have to play a little bit of naive and innocent to get something. So that's the advice I also got from my cameraman. Just play naive and happy and then I don't have role-ups.' Quote D6

Ook het verbergen van de identiteit als journalist komt op meerdere manieren voorbij, bijvoorbeeld door een notitieblok te verbergen of tijdens het doen van verslag bij een neonazidemonstratie:

'I just go there as a normal observer, as a as an ordinary citizen, just to make sure that they don't, you know, attack.' Quote D8

'En dan denk je wel eens van: ik parkeer mijn auto een beetje verderop. Dat het nummerbord niet in zicht is en zo. Dat soort dingen doe ik weleens.' Quote D1

Maar ook het juist publiekelijk tonen van de identiteit als journalist wordt genoemd als veiligheidsmaatregel:

'I have to worry about my security there because there also are these violent clashes with the police. So I have to, like, wear my press vest and make sure that I'm at the safe spot.' Quote D8

Hoewel deze maatregelen veelal uit voorzorg zijn, komen er wanneer de respondenten gevraagd worden naar ervaringen met fysieke of psychische bedreigingen toch een aantal ervaringen naar boven. Op een enkele respondent na weet elke respondent minimaal één moment te noemen waarop zij tijdens hun werk een bedreigende sfeer ervoeren. Op deze momenten voelde zij aan dat ze bijvoorbeeld alert moesten zijn op hun veiligheid en dat de sfeer om zou kunnen slaan:

'It's more that you feel that people are not happy to see you.' Quote D7

De meeste respondenten geven aan deze bedreigende sfeer te voelen bij het aanwezig zijn bij demonstraties om hier verslag van te doen:

'Een keer bij een demonstratie van extreemrechts... heb ik me bedreigd gevoeld. Dan merk je wel dat als de politie er niet omheen stond, de rechtsextremisten misschien wat agressiever met je om waren gegaan dan wanneer de politie er wel bij staat.' Quote D1

'I was witness of some abhorrent behavior from by passers, so that means that people for example want to jump in front of the camera or they want to hug the picture. Some are hostile.'
Quote D6

Ook het daadwerkelijk omslaan van deze sfeer naar daadwerkelijk fysiek geweld in Duitsland wordt door een enkele respondent genoemd:

'Ik ben weleens geslagen door Nederlandse relschoppers in Hamburg bij de G20-protesten.'
Quote D5

De helft van de respondenten vertelt bedreigende situaties meegemaakt te hebben wanneer zij als correspondent (werkzaam vanuit Berlijn) verslag deden of een reportage maakten in een ander land dan Duitsland. De volgende respondent deed bijvoorbeeld verslag van een

bespreking van lokale Freiheitliche Partei Österreichs (een extreemrechtse partij) stemmers in een arme wijk in Wenen, Oostenrijk. De respondent vertelt dat tegen het einde van de avond, toen de meeste mensen weg waren, de sfeer veranderde. De overgebleven mensen begonnen ineens vragen te stellen over de aard van de aanwezigheid van de respondent en diens fotograaf. Hierna besloten ze uit veiligheidsoverweging te vertrekken:

'En toen zei ik tegen de fotograaf, volgens mij: we have overstayed our welcome. Ja. We moeten gaan.' Quote D1

Deze bedreigende situaties bleven soms niet slechts bedreigend, maar mondde ook echt uit in fysieke aanvallen of vernieling van materiaal:

'But in Poland once there was someone throwing an empty bottle in front of my legs just when I was doing the live-in.' Quote D6

'Ja, er is weleens een camera gestolen in Joegoslavië. Of er werd bedreigd. Ze bedreigden ons en hebben toen de camera gestolen van de fotograaf.' Quote D5

Een respondent vertelt over een levensbedreigende situatie, die de respondent samen met collega's overkwam. Ze waren in 2014 in Oekraïne toen daar hun auto gebombardeerd werd:

'We were on the road and we just... our car got, I mean, bombed. So that so, I mean, it just fell next to the car, and we had to, I mean, we left. No one was hurt or wounded. But it was close.' Quote D7

Aan deze situatie vertelt de respondent in kwestie een nare realisatie te hebben overgehouden, namelijk dat die had kunnen sterven. Dit besef kwam pas tot de respondent toen deze weer in Berlijn terugkeerde. De respondent vertelt dat deze diens ouders hier niet over wilde vertellen, omdat zij dit niet aan zouden kunnen.

'At first I was under shock. For few hours, probably a few days.' Quote D7

Wanneer ze zelf geen bedreigende situaties of zelfs sfeer hebben meegemaakt, hebben de respondenten niet zelden verhalen gehoord van collega's of medejournalisten in Duitsland die dit wel hebben meegemaakt. Ook in deze verhalen zijn demonstraties, verschillend van aard, het toneel:

'One of our journalists was in a pro-Palestinian protest. And she was she was mobbed a bit by the by the crowd, and some people touched her because of this blue microphone.' Quote D7

In de gesprekken over de veiligheid van de respondenten komt bij bijna iedereen het gevoel van een groeiend wantrouwen vanuit de Duitse bevolking richting de media en de pers naar boven:

'I mean basically more and more people that do not take their information from traditional media. They are in some social media bubble groups, in Telegram-groups etc., and think what they hear there is the truth, and all the traditional media are lying.' Quote D3

De term 'lügenpresse' is iedere respondent in verschillende mate wel eens tegengekomen:

'Ze roepen bijvoorbeeld 'Lügenpresse in die fresse': leugenachtige pers, we slaan je op je bek. Ja, halt die fresse, dat betekent hou je mond of hou je muil.' Quote D5

'But 'lügenpresse', yeah, that would be the right term to describe how those people feel.' Quote D6

'Ja, natuurlijk. Ja, die Lügenpresse, hè? We zijn die Lügenpresse, ja, zeker in Oost-Duitsland. Ja, zeker ja.' Quote D10

Bijna alle respondenten zeggen, mede door het afnemende vertrouwen in de pers, in bepaalde mate alert te zijn op hun veiligheid tijdens het werk, omdat zij zich het niet altijd kunnen veroorloven dit niet te zijn:

'Yeah, I am quite alert. I have to be.' Quote D6

§5.5 Sociaal-cultureel

De respondenten werd gevraagd naar sociaal-culturele verschillen tussen hun thuisland en Duitsland, welke invloed hadden op hun werk. In zowel positieve als negatieve zin. Hierop gaven de meeste aan dat over het algemeen de werkomstandigheden vergelijkbaar waren met die in hun thuisland:

'I would say the conditions are similar.' Quote D6

Toch worden er, na doorvragen, door veel respondenten wel verschillen opgemerkt. Zo komt vaker naar boven dat de Duitse bevolking meer gesteld is op hun privacy, waardoor het regelen van een straatinterview (een zogenaamde 'voxpop') soms moeilijker is dan in het thuisland van de respondent. Een respondent uit Finland vertelt dat mensen daar eerder geneigd zijn zich te laten interviewen en dan mensen in Berlijn eerder voorbijlopen. Als verklaring hiervoor geeft de respondent de geschiedenis van Berlijn en de natuurlijke gewoonte van de Berlijnse om meer gesloten te zijn:

'And I mean, I mean they are like in a way rude. And they are very private.' Quote D8

Een Nederlandse respondent haalt ook de geschiedenis aan en vertelt dat in het oosten van Duitsland, de voormalige DDR, mensen zich anders opstellen tegenover media dan in het westen van Duitsland. De voxpops gaan hier moeizamer, zegt de respondent. Dit is dus niet alleen een verschil tussen Duitsland en thuisland, maar een verschil tussen de houding van Duitsers zelf, vertelt de respondent.

Een respondent uit Frankrijk vertelt dat het werken in Duitsland voor hen altijd anders is geweest dan in Frankrijk. Hier springen de mensen op straat enthousiast voor de camera, vertelt de respondent. In Duitsland zouden de mensen schuwer zijn en minder snel met hen willen praten. Ook deze respondent merkt een verschil op tussen voormalig Oost en West-Duitsland, alhoewel dit verschil kleiner lijkt te worden en ook de mensen uit voormalig West-Duitsland steeds minder graag op met de pers willen praten:

'It's getting more and more complicated to access some part of the population because of that'
Quote D7

Een ander verschil, dat door meerdere respondenten opgemerkt werd en als negatief beschouwd wordt, is de bureaucratische cultuur in Duitsland. Een Nederlandse respondent vertelt dat alles wat zij produceren, bijvoorbeeld qua interviews, langer duurt dan in Nederland. Reacties van officiële instanties komen vaak weken later en monden veelal uit in doorverwijzingen:

Het is heel hiërarchisch in de beslisboom, zeg maar. En dan heb ik in ieder geval bij de Nederlandse instantie wel gemerkt dat het een stuk makkelijker gaat.' Quote D2.

Dit zit het werkproces soms in de weg, vermeld ook een Vlaamse respondent:

'Als ik iemand wilde interviewen, wist ik al sowieso, dat lukt voor morgen niet.' Quote D10

Maar minstens even vaak als negatieve verschillen, worden er ook positieve verschillen tussen thuisland en Duitsland benoemd. Zo wordt door een Nederlandse respondent de transparantie van de Duitse overheid genoemd:

'Duitsland, dat valt van alles om aan te merken. Maar de Duitse overheid is wel echt actief transparant.' Quote D1

Dezelfde respondent noemt ook de welwillendheid van de Duitse politie. Deze zouden volgens hen goed geïnstrueerd zijn over de omgang met pers en op het tonen van de juiste perskaart overal toegang toe geven:

‘Als ik hier in Duitsland de perskaart laat zien, althans hier in Berlijn, aan de Berlijns politie, dan is het alsof de zee van Mozes zich voor je opent... Dat vind ik heel prettig aan Duitsland.’

Quote D1

En alhoewel niet alle respondenten aangeven contact te hebben met collega-correspondenten in Berlijn, wordt het hebben van de ‘Verein der Ausländischen Presse’ in Berlijn wel door minstens één respondent als positief verschil met diens thuisland ervaren, omdat deze bijvoorbeeld meetings organiseert voor de correspondenten:

‘I must say that the Foreign Press Association in Berlin, it helps us a lot. We don't have that in Slovenia’ Quote D6

Wat door meerdere respondenten ook opgevallen is, is een verschil in behandeling van Duitse journalisten en henzelf, als buitenlandse journalisten. Dit verschil in behandeling wordt zowel als voordeel als nadeel beschouwd. Zo zorgt het niet herkennen van het medium waarvoor een Nederlandse respondent werkt ervoor dat deze eerder te woord wordt gestaan door Duisters die wantrouwen hebben richting de media, vertelt de respondent. Ook vertelt deze respondent dat radicaal-rechtse demonstranten positief reageren op diens Nederlander-zijn, omdat in Nederland op het moment van interviewen een rechtse coalitie in de Tweede Kamer zit:

‘Dus heel soms merk je nu bij radicaal rechtse Duitsers dat ze een beetje glimlachen: oh een Nederlander! Dat is iemand die misschien wel begrijpt wat wij hier aan het doen zijn. Je krijgt een heel andere behandeling dan Duitse journalisten.’ Quote D1

Maar het niet herkennen van het medium wordt door een andere respondent als nadeel beschouwd, omdat deze merkt dat mensen niet het belang zien van spreken met een buitenlandse journalist:

‘And they will say, well, I won't spend an hour talking with a Spanish journalist, I don't care about it.’ Quote D4

Een opvallend verschil tussen zowel Duitsland en thuisland als tussen de Duitse journalisten en buitenlandse journalisten, is de omgang met pro-Palestina demonstranten. Meerdere respondenten merken dit op. Zo zou de Duitse overheid volgens een respondent buitengewoon hard ingrijpen bij demonstraties, pro-Palestijnse artiesten en auteurs het zwijgen opleggen of bepaalde subsidies intrekken. Dit omdat kritiek op Israël zeer gevoelig ligt, aldus de respondent:

‘Volgens de Duitse definitie van antisemitisme is er weinig kritiek op Israël mogelijk is zonder dat je in de ogen van Duitsers je op antisemitisch terrein begeeft. En ik heb dat echt met verbijstering gezien.’ Quote D1

Ook Duitse journalisten en media nemen hierin een bepaald standpunt in. Eén respondent meldt hierdoor zelfs wat sceptischer te zijn geworden over wat de Duitse media schrijft:

‘I think in a way they have taken the side of Israel, as well as the German Government has. So in that way, yes, I'm a bit skeptical about some of their stories.’ Quote D8

§5.6 Politiek

‘Zowel extreemrechts als extreemlinks, eigenlijk alles wat buiten, ja, wat aan de flanken zit, die hebben de neiging om journalisten als de vijand te zien.’ Quote D1

Bijna alle respondenten geven aan in hun dagelijkse bezigheden met politiek bezig te zijn. Vaak wordt het bijwonen van demonstraties van politiek gedreven groepen, zoals de respondent in de quote hierboven, genoemd als voorbeeld. Zowel demonstraties van extreemrechts als extreemlinks komen voorbij. Ook komt in de quote hierboven het beschouwen van de pers als vijand naar boven. Binnen deze context wordt één specifieke politieke groep vaak genoemd:

‘Ik herinner mij... Dat was op een AfD-meeting, dat dan iemand vroeg van: Maar schrijf je de waarheid of doe je zoals alle anderen en vertel je leugens?’ Quote D10

De extreemrechtse partij Alternative für Deutschland wordt door respondenten vaak genoemd in combinatie met de eerder besproken term ‘lügenpresse’. Een respondent geeft aan dat tijdens een gesprek dat deze voerde met een toenmalig leider van de AfD deze een in betekenis vergelijkbare term gebruikte, namelijk ‘pnocchio-pers’:

‘En ik sprak met haar en zij begon nog even over een vraag en toen had zij het direct over de Pinocchio-pers.’ Quote D5

Dezelfde respondent vertelt ook hoe politici in Duitsland nog weleens dwars kunnen liggen in de opmaat naar een publicatie. De respondent vertelt over een zogenaamde traditie genaamd ‘autorisatie’. Ook een andere respondent noemt deze term en legt het als volgt uit: ‘Autorisatie’ zou een traditie zijn in Duitsland waarbij een journalist na het interviewen van bijvoorbeeld een politicus een transcript hiervan naar de geïnterviewde politicus moet opsturen. Dit transcript wordt vervolgens door de politicus aangepast, bijvoorbeeld door het verwijderen van vragen en

zinnen. De reden hiervoor is volgens de respondent het versterken de van accuratesse van informatie:

'The Germans say it's about encouraging accuracy. But it can also lead to censorship. So that's definitely a minus, in my view, for Germany.' Quote D9

'En de politici gaan dan verschrikkelijk daarin lopen strepen en anders lopen formuleren. En dingen die ze gezegd hebben, gaan ze dan terugnemen of verdraaien.' Quote D5

Op de vraag of een bepaalde respondent deze 'autorisatie' zelf weleens meegemaakt heeft met een interview met een politicus, antwoordt deze het volgende:

'Yeah, sure. With Chancellor Merkel.' Quote D9

Dit interview werd volgens de respondent flink aangepast, waar deze niet blij mee was:

'I think that's actually very dangerous, and journalists should not be playing that game.' Quote D9

Volgens de respondent geeft de traditie van autorisatie de geïnterviewde te veel macht. Hier wordt weleens misbruik van gemaakt, door bijvoorbeeld tot het laatste moment te wachten met het terugsturen van het aangepaste transcript. Hierdoor kan een deadline van de journalist in de knel komen:

'They can just wait and wait and wait until it's too late. It's, you know, you need to hand in the article at six. They'll wait until five minutes before six and give you back the transcript, and you send it over and only later do you realise they've made some serious changes, or they've deleted the really controversial thing the chancellor said. And you don't have any more time, so it can be abused.' Quote D9

Naast het bewerken of verwijderen van gegeven quotes, merken ook een aantal respondenten op dat het soms überhaupt niet mogelijk lijkt een interview te regelen met een Duitse politicus:

'They haven't reacted so in a way, it's like hindering my work, when you can't interview the leaders of the party, yeah.' Quote D8

§5.7 Overig

Naast ervaringen op het gebied van veiligheid, politiek en sociaal-culturele elementen, kwamen er in de gesprekken enkele ervaringen over andere beperkingen naar voren. Deze

resultaten passen niet onder de eerder besproken thema's en komen daarom in deze paragraaf aan bod.

Bij het vaststellen van de definitie van persvrijheid aan het begin van het interview vertelde een enkele respondent dat deze een lichte mate van economische druk voelde, die ontstaat door de manier van financiering van zijn medium. Dit had volgens deze in lichte mate invloed op de keuze van onderwerpen:

'I mean, we need subscribers. And if we produce articles that nobody wants to read, then we will not survive. In this sense, there is economic pressure, of course.' Quote D3

Twee respondenten melden ook (zeldzame) gevallen van inmenging in hun werk op juridisch vlak. Zo vertelt een respondent dat deze meerdere malen ervaren heeft dat, zogenaamd in naam van de Duitse wet, artikelen van de respondent verwijderd eisten te worden. Deze eis bleek onrechtmatig, wat uitgezocht werd door een advocaat van het medium waar de respondent werkzaam is. Doordat het medium juridisch sterk is, is het nooit voorgekomen dat de respondent daadwerkelijk een artikel verwijderd heeft, vertelt deze. Wanneer een journalist echter freelance werkt en misschien geen groot medium met een juridisch team tot zijn beschikking heeft, kan dat beperkend en zelfs intimiderend zijn, stelt de respondent zich voor:

'I will contact our lawyer and normally he will solve the problem for me. But if I would be alone, that would be a threat.' Quote D3

Ook een tweede respondent meldt op verschillende momenten weleens juridische dreiging meegemaakt te hebben:

'Er zijn weleens bedrijven geweest die enorme claims met advocatenkantoren op je hebben afgestuurd.' Quote D5

'De Duitse kanselier had een indirect dreigement tegen mij... om mij vanwege een vraag die hem niet beviel mogelijk aan te klagen.' Quote D5

§5.8 Algemene ervaring

Naast de specifiekere thema's van belang bij het onderzoeken van eventuele beperkende factoren voor de respondenten, is er ook gevraagd hoe de respondenten de vrijheid om hun werk te kunnen doen in het algemeen ervaren in Duitsland en Berlijn. Om een zo helder mogelijk beeld hiervan te kunnen krijgen, is de respondenten gevraagd om deze vrijheid een cijfer te

geven. Vier van de respondenten geven de vrijheid om hun werk te kunnen een acht uit tien en zes respondenten zelfs een negen.

'Right now, I would say like eight, because it can always be better. But it could be way, way worse so.' Quote D7

'Ik zou zeggen negen. Vooral omdat bijvoorbeeld de Duitse politie heel sterk meewerkt aan onderzoek.' Quote D5

De respondenten werd vervolgens gevraagd welk cijfer ze diezelfde vrijheid aan het begin van hun correspondentschap zouden hebben gegeven. Voor sommige is dit al erg lang geleden; zij werken al 25 jaar als correspondent in Berlijn. Anderen zitten er slechts een aantal maanden. Voor zeven respondenten is het cijfer gelijk gebleven. Zij ervaren dus geen aanzienlijk verschil in de vrijheid om hun werk te kunnen doen sinds het begin van hun correspondentschap en nu.

'All in all, there have been some setbacks, but there has been some progress.' Quote D9

Twee respondenten geven aan dat ze deze vrijheid aan het begin een hoger cijfer zouden geven. Als reden hiervoor geeft een respondent bijvoorbeeld het grimmiger en zwaarder worden van de sfeer en de onderwerpen waar die zich mee bezighoudt, waardoor mensen ook heftiger kunnen reageren:

'De onderwerpen waarvan je verslag doet zijn wat grimmiger. En dus ook de situatie en de emoties van mensen die je spreekt.' Quote D1

Een andere respondent geeft aan dat het meer bij zichzelf ligt. Aan het begin van diens werk was die meer hoopvol, maar de moeite die het soms kost om een interview te regelen heeft de moed doen zakken, wat ook het cijfer heeft doen zakken.

'Well, I've gotten used to the fact that it's difficult to organize interviews here...I used to be more hopeful.' Quote D8

Een enkele respondent vindt dat de omstandigheden waarin deze zijn werk doet vroeger minder vrij waren dan nu. Het cijfer van nu is dus hoger dan het eerst was. Als verklaring hiervoor noemt de respondent het professioneler worden van de omgang met de pers en het vroeger heftiger zijn van geweld tijdens demonstraties, specifiek in voormalig Oost-Duitsland.

De respondenten laten zich tijdens het interview zonder uitzondering op meerdere momenten positief uit over de algemene omstandigheden waarin zij hun werk doen in Duitsland:

'Ik kan mijn werk doen zonder dat ik ooit ergens barrières ervaar die echt heel erg vervelend zijn.' Quote D2

'I'm quite satisfied actually, yeah.' Quote D7

De helft van de respondenten geeft aan dat het werk van een journalist nou eenmaal een vak is waarop je soms tegen bepaalde spanningen aanloopt. Dit hoort er volgens hen tot op bepaalde hoogte bij en moet je accepteren. Een respondent geeft bijvoorbeeld aan dat het logisch is dat wanneer deze een onthullend verhaal publiceert, er mensen zijn die er belang bij hebben dat dit niet gedaan wordt en hier eventueel iets van zullen zeggen. Ook het komen op mogelijk gevaarlijke plekken, zoals een demonstratie, hoort bij het werk en neemt nou eenmaal risico's met zich mee, zo wordt genoemd.

'It wouldn't be journalism if there isn't a bit of tension'. Quote D9

'Of course, all the political parties, they want to shape your coverage, but that's part of the game, I think.' Quote D4

'Maar dat hoort wel een beetje bij het vak ook, hoor. Van verslaggever op straat. Die gaan niet alleen maar naar hele nette dingen toe.' Quote D1

Het grootste deel van de respondenten, zes van de tien, vreest niet direct voor de toekomst van de persvrijheid in Berlijn en Duitsland. Een respondent noemt het sterke democratische karakter van Duitsland en denkt dat dit niet snel zal veranderen. Een andere noemt de sterke verbinding tussen de Duitse bevolking en het hebben van vrijheid. Ook de grote politieke partijen in de Duitse regering en hun omgang met persvrijheid wordt genoemd als reden voor het gevoel van veiligheid van de persvrijheid in Duitsland. Desondanks zijn er vier respondenten die het voortbestaan van de persvrijheid in Duitsland wel inschatten als in gevaar.

De AfD en de opkomst van extreemrechts worden door meerdere respondenten als gevaarlijk voor de toekomst van de persvrijheid beschouwd. Dit hangt volgens een aantal samen met het opkomende sentiment rondom de term 'lügenpresse'.

'Dat is natuurlijk dan zorgwekkend. En zolang die partij verder groeit, wordt dat geluid daarmee ook groter. En dat is iets wat je natuurlijk in het hele westen ziet.' Quote D2

Deze ontwikkeling beperkt zich echter niet alleen tot Duitsland, maar is iets wat in veel landen gebeurt. Bijna alle respondenten geven dan ook aan niet (alleen) te vrezen voor de persvrijheid specifiek in Duitsland, maar voor die in meer landen.

'I mean, the separation of powers, freedom of expression, this is so important for Europe and for our countries... But there are parties in Europe who are not great believers in these principles. There are geopolitical threats.' Quote D4

Een respondent geeft aan het voortbestaan van persvrijheid in Duitsland te vrezen en dit zelfs te willen vrezen, want:

'If you don't fear for it, you're taking something for granted and press freedom is not a right. It's a consensus.' Quote D9

5. Conclusie

Dit hoofdstuk formuleert een antwoord op de onderzoeksvraag: *'Welke beperkingen van persvrijheid ervaren correspondenten werkzaam vanuit Berlijn?'* Eerst worden de belangrijkste resultaten benoemd, waarmee een antwoord op deze vraag gegeven wordt. Vervolgens wordt besproken wat deze resultaten betekenen.

Het doel van dit onderzoek was om te identificeren welke beperkingen van de persvrijheid correspondenten, werkzaam vanuit Berlijn, ervaren. Dit is onderzocht aan de hand van semigestructureerde interviews met tien correspondenten, afkomstig uit acht verschillende Europese landen. De gevonden data zijn gestructureerd door middel van de indicatoren van persvrijheid zoals geformuleerd door RSF: veiligheid, politiek en sociaal-cultureel, met ruimte voor resultaten binnen de juridische en economische indicator. Per indicator zijn tijdens de interviews verschillende beperkende factoren van de persvrijheid naar voren gekomen. Dit zijn de volgende:

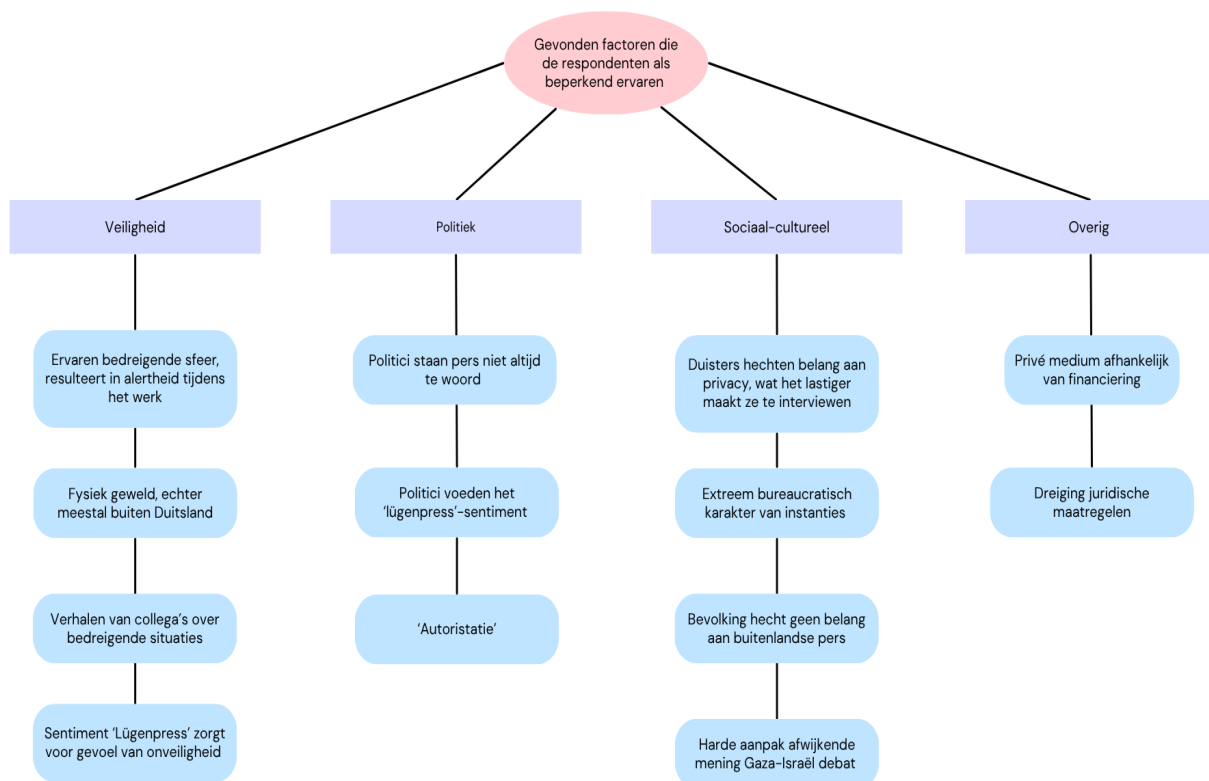
- Binnen de indicator veiligheid ervaren respondenten een bedreigende sfeer, met als gevolg een bepaalde alertheid tijdens het werk. Ook ervaren ze fysiek geweld, horen ze verhalen van collega's over situaties met dreiging en geweld en merken ze de gevolgen van het 'lügenpresse'-sentiment onder de Duitse bevolking. Dit sentiment was namelijk in gevallen de achterliggende oorzaak van de bedreigende situaties. Deze factoren zorgen voor een gevoel van onveiligheid onder de respondenten, wat in sommige gevallen beperkend werkt.
- Binnen de politieke indicator ervaren respondenten dat politici de respondenten niet altijd te woord staan en soms zelfs het 'lügenpresse'-sentiment voeden. Ook de traditie

van ‘autorisatie’, die soms zorgt voor een bepaalde mate van politieke inmenging, wordt als beperkend ervaren.

- Daarnaast noemen respondenten binnen de sociaal-culturele indicator het niet makkelijk kunnen interviewen van Duitsers, doelend op zowel de bevolking als officiële instanties. Dit wordt volgens respondenten deels veroorzaakt door het sterke hechten aan privacy. Het sterke bureaucratische karakter van Duitse instanties, waardoor bijvoorbeeld verzoeken te traag ingewilligd worden, speelt hierin ook een rol en werkt ook beperkend. Ook wil de bevolking niet altijd spreken met buitenlandse media, omdat ze hier de waarde niet van inzien. Als laatste binnen de indicator sociaal-cultureel noemen de respondenten de harde aanpak van afwijkende meningen binnen het Gaza-Israël-debat.
- Binnen het thema ‘overig’ komt de afhankelijkheid van een commercieel medium van financiering naar boven. Dit maakt het niet altijd mogelijk alles te kunnen schrijven wat een journalist misschien zou willen. Ook dreiging met juridische maatregelen, die intimiderend kunnen werken, komt naar boven.

De onderstaande grafiek (3) laat de besproken beperkende factoren nog eens zien, gestructureerd per thema.

Grafiek 3: Gevonden factoren die door de respondenten als beperkend worden ervaren

§5.1 Betekenis resultaten

Uit de resultaten blijkt dat Duitsland inderdaad als een *public sphere liberalism* beschouwd kan worden (Hackett, 2013). Dit blijkt uit de werkzaamheden van de correspondenten in Berlijn, waarmee ze namelijk politiek in brede zin bespreken, verschillende bronnen en het publiek platformen bieden waarop zij politiek nieuws kunnen volgen en hiermee burgerlijke inmenging in het politieke proces veroorzaken. Over het algemeen ervaren de respondenten de persvrijheid in Duitsland als goed: ze geven de persvrijheid gemiddeld een acht komma zes uit tien. Slechts drie respondenten melden een gevoel van vermindering van de persvrijheid sinds het begin van hun aanstelling in Berlijn. Dit lag in de lijn der verwachting van de onderzoeker, aangezien al aangetoond is dat de persvrijheid in Duitsland in goede staat is. Dit komt bijvoorbeeld overeen met de conclusie van Bruggeman, die schreef dat het beroep van de correspondent in de Duitstalige landen Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland het relatief goed doet (Brüggemann et al., 2017). Een klein risico en een beetje frictie zou volgens meerdere respondenten deel van het journalistieke vak zijn en niet als beperkend beschouwd worden. Dit betekent dat een kleine mate van beperking niet als zodanig beschouwd wordt. Meer dan de helft van de respondenten ziet geen reden tot angst voor het verdwijnen van de persvrijheid in Duitsland. Dit in tegenstelling tot de conclusie van Rees, die concludeerde dat 62% van de Duitse journalisten vreesde voor het voortbestaan van de persvrijheid (2024). De respondenten die dit wel zien, noemen voornamelijk de opkomst van extreemrechts en het AfD als oorzaak. Een verklaring hiervoor, welke uit dit onderzoek blijkt, is dat correspondenten werkzaam vanuit Berlijn hier een andere ervaring hebben dan Duitse journalisten. Zo blijkt uit de resultaten dat de correspondenten wel eens een andere behandeling krijgen vanuit beide het Duitse volk en officiële instanties dan Duitse journalisten. Het onderzoek van Archetti maakt dat dit een verwachte uitkomst was (Archetti, 2013). Ook het noemen van extreemrechts, het ‘lügenpresse’-sentiment en de AfD als oorzaak voor het gevoel van angst voor het voortbestaan van de persvrijheid, was niet onverwacht. Al duidelijk was namelijk dat populistische ideeën vanuit de politiek in Duitsland maken dat het vertrouwen in de pers in Duitsland afneemt (Rees, 2024; Krämer, 2018). De gevolgen van het opgekomen populisme aan de hand van bijvoorbeeld het AfD kan schadelijk zijn voor de journalistiek in Duitsland. De verspreiding van het wantrouwen tegenover de media zorgt ervoor dat journalisten in Duitsland zich niet altijd veilig voelen en soms beperkt worden in hun werk. Dit blijkt niet alleen uit dit onderzoek, maar ook Yann Rees concludeerde dit eerder (Rees, 2024).

6. Discussie

In dit hoofdstuk worden eerst de beperkingen van het onderzoek toegelicht. Vervolgens geeft de onderzoeker suggesties voor vervolgonderzoek. Daarna komen de persoonlijke observaties van de onderzoeker aan bod.

§6.1 Beperkingen

Een aantal maatregelen zijn genomen om tijdens het uitvoeren van dit onderzoek praktische beperkingen en hindernissen tegen te gaan. Zo leek de onderzoeker bij het selecteren van de respondenten afhankelijk van de beschikbaarheid van contactgegevens van mogelijke respondenten en de bereidheid van deze respondenten om mee te werken. Dit is opgelost door het aankopen van de ledenlijst van de VAP, waardoor er meer dan genoeg keuze voor de juiste selectie van respondenten was. Doordat tijdens de meeste interviews zowel de respondent als de onderzoeker niet diens moedertaal spraken, is het wel eens voorgekomen dat een vraag niet overkwam of geïnterpreteerd werd zoals bedoeld, wat de validiteit van het antwoord in de eerste instantie verkleinden. Dit is opgelost door dezelfde vraag of een vergelijkbare vraag later in het interview nog eens te stellen. Wat bij het interpreteren van de resultaten in acht genomen moet worden, is dat de respondenten allemaal werken voor en afkomstig zijn uit Europese landen. Hierdoor zijn de resultaten representatief voor Europese correspondenten en niet te generaliseren naar correspondenten wereldwijd. Dit was dan ook niet het doel van dit onderzoek.

§6.2 Suggesties voor vervolgonderzoek

Aangezien de respondenten binnen dit onderzoek allemaal afkomstig waren uit Europese landen, is het interessant om dit onderzoek te herhalen met respondenten afkomstig uit andere gebieden. Het mag namelijk niet aangenomen worden dat wat Europese correspondenten ervaren, ook voor correspondenten uit andere delen van de wereld geldt. Idealiter zou dat onderzoek meer ook tien respondenten hebben. Ook zou een kwantitatieve versie van dit onderzoek interessant zijn, zodat kan worden gemeten hoe groot het effect van specifieke beperkingen, zoals bijvoorbeeld ‘autorisatie’, precies is voor de correspondenten. ‘Autorisatie’ zou namelijk, zoals in dit onderzoek naar boven kwam, een breed verspreide gewoonte zijn binnen de Duitse politiek en andere instanties en problematisch zijn met oog op transparantie. Het zou interessant zijn het effect hiervan te onderzoeken.

Een ander interessant resultaat wat vraagt om vervolgonderzoek, is de houding van Duitse media en politiek richting het pro-Palestinageluid in Duitsland. Een historisch onderzoek zou de herkomst van deze houding kunnen verklaren. De mate waarin dit doorsijpelt in de Duitse maatschappij en het effect hiervan op de media is belangrijk en interessant om te onderzoeken.

§6.3 Observaties

De respondenten waren, zoals benoemd en verwacht, positief over de persvrijheid in Duitsland. Toch kwamen er interessante resultaten uit dit onderzoek, waaruit bleek dat de respondenten toch beperkende ervaringen hadden. Wat de onderzoeker tijdens het verzamelen van deze data opviel, is dat meerdere respondenten het hadden over een bepaalde mate van alertheid en dat deze ‘nou eenmaal bij het vak zou horen’. Hierom werden bepaalde ervaringen niet als beperkend bestempeld. De opkomst van het populisme van de afgelopen jaren en het anti-media sentiment dat daarbij komt kijken heeft ervoor gezorgd heeft dat het vak van journalist risicovoller is geworden. De notie dat risico en frictie bij journalistiek hoort, is er een die te bestrijden is. Het is maar de vraag of het normaal is om bijvoorbeeld je identiteit als journalist te moeten verbergen om veilig je werk te kunnen doen. Als dit normaal wordt gevonden in een land dat beschouwd wordt als een land met een sterke persvrijheid, moeten we ons dan niet afvragen of de perceptie van wat ‘normaal’ is wel op de goede plek staat? Zou het kunnen dat journalisten dit als normaal zijn gaan beschouwen, terwijl dit niet normaal zou moeten zijn?

7. Bronnenlijst

- Adeoye-Olatunde, O. A., & Olenik, N. L. (2021). Research and scholarly methods: Semi-structured interviews. *JACCP: Journal of the American College of Clinical Pharmacy*, 4(10), 1358-1367. <https://doi.org/10.1002/jac5.1441>
- Amnesty International (z.d.) Persvrijheid nog steeds onder druk. Geraadpleegd op 3 juni 2025, van <https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/educatie/vrijheid-van-meningsuiting/ontwikkelingen>
- Arandelovic, B., & Bogunovich, D. (2014). City profile: Berlin. *Cities*, 37, 1-26. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.10.007>
- Archetti, C. (2013). Journalism in the age of global media: The evolving practices of foreign correspondents in London. *Journalism*, 14(3), 419-436. <https://doi.org/10.1177/1464884912472140>
- Archetti, C. (2014). Journalism and the City: Redefining the spaces of foreign correspondence. *Journalism Studies*, 15(5), 586-595. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2014.894354>
- Aslanidis, P. (2016). Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective. *Political Studies*, 64(1), 88-104. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12224>
- Assman, K., & Koliska, M. (2019). Lügenpresse: The lying press and German journalists' responses to a stigma. ResearchGate. <https://doi.org/10.1177/1464884919894088>
- Barron, J. A. (1981). Public rights and the private press. Butterworths. <https://cir.nii.ac.jp/crid/1130282271961644160>
- Brüggemann, M., Keel, G., Hanitzsch, T., Götzenbrucker, G., & Schacht, L. (2017). Diverging worlds of foreign correspondence: The changing working conditions of correspondents in Germany, Austria, and Switzerland. *Journalism*, 18(5), 539-557. <https://doi.org/10.1177/1464884915620270>

- Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz (z.d.). Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Geraadpleegd op 10 juni 2025 van <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
- Das, J., & DiRienzo, C. E. (2014). Conflict and the Freedom of the Press. *Journal of Economic and Social Studies*, 4(1), 87-107. <https://doi.org/10.14706/JECOSS11416>
- Egelhofer, J. L., Aaldering, L., & Lecheler, S. (2021). Delegitimizing the media?: Analyzing politicians' media criticism on social media. *Journal of Language and Politics*, 20(5), 653-675. <https://doi.org/10.1075/jlp.20081.ege>
- Hackett, R. A. (2013). Press freedom and communication rights: What kind of journalism does democracy need? *Pacific Journalism Review*, 19(1), 13-40. <https://doi.org/10.3316/informit.336737612593066>
- Itzik, L., & Walsh, S. D. (2023). Giving Them a Choice: Qualitative Research Participants Chosen Pseudonyms as a Reflection of Self-Identity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 54(6-7), 705-721. <https://doi.org/10.1177/00220221231193146>
- Rees, Yann. (2024). Free Press Under Pressure? Experiences and Consequences of Hateful Harassment on Journalists in Germany. Far-right motivated hatred and exclusion in contemporary Germany – Practices and consequences, groups targeted and social contexts. 16-123. <https://doi.org/10.17645/mac.v11i4.7179>
- Rediske, M., Weiss, K. (2025). Nahaufnahme 2025: RSF-Report zur lage der pressefreiheit in Deutschland. RSF. <https://www.reporter-ohne-grenzen.de/nahaufnahme/2025>
- RSF. (2025). Germany. Press Freedom Index. Geraadpleegd op 19 april 2025 van <https://rsf.org/en/country/germany>
- RSF. (2024). Methodology used for compiling the World Press Freedom Index 2024. Geraadpleegd op 10 februari 2025 op <https://rsf.org/en/methodology-used-compiling-world-press-freedom-index-2024>

- RSF. (2025). Press Freedom Index. Geraadpleegd op 19 april 2025 van <https://rsf.org/en/index>
- Kladakis, G., & Skouralis, A. (z.d.). Press Freedom and Systemic Risk. *Journal of Business Finance & Accounting*, n/a(n/a). <https://doi.org/10.1111/jbfa.12855>
- Krämer, B. (2018). Populism, Media, and the Form of Society. *Communication Theory*, 28(4), 444-465. <https://doi.org/10.1093/ct/qty017>
- Norris, P. (2000). *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Cambridge University Press.
- Obijiofor, L., & and M'Balla-Ndi Oelgemoeller, M. (2024). Managing Difficult Relationships: The Case of Foreign Correspondents in Nigeria, State Officials, and Senior Editors in Overseas Media. *Journalism Studies*, 25(3), 319-336. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2023.2297784>
- Saldaña, J. (2013). *The coding manual for qualitative researchers* (2. ed). SAGE.
- Sambrook, R. (2010). Are foreign correspondents redundant? The changing face of international news. Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Stefanelli, A., Abts, Koen, & and Meuleman, B. (2025). Freedom for all? Populism and the instrumental support of freedom of speech. *West European Politics*, 0(0), 1-24. <https://doi.org/10.1080/01402382.2024.2434798>
- Verein der Ausländische Presse. (z.d.). Geraadpleegd 30 mei 2025, van <https://www.vap-deutschland.org/auslandspresse/vap/wir.php>
- Young, S. (2010). The Journalism “Crisis”: Is Australia immune or just ahead of its time? *Journalism Studies*, 11(4), 610-624. <https://doi.org/10.1080/14616701003638517>

8. Bijlagen

Bijlage 1: vragenlijst Nederlands

Vragenlijst

(22 vragen)

1. Controlevragen (kwantitatief).

- In welk land ben je geboren?
- Wat is je leeftijd?
- Met welk gender identificeer je je?
- Voor welk medium werk je?
- In welk arbeidsverband doe je dat? (fulltime/parttime, loondienst of zzp bijvoorbeeld)
- Hoe lang ben je al werkzaam als correspondent in Berlijn?
- Heb je eerder voor een ander medium gewerkt in Berlijn als correspondent?

2. Sturende + open vragen (kwalitatief/kwantitatief)

Deze heb ik ingedeeld per persvrijheidfactor (van het RSF) die ik uiteenzet in mijn theoretisch kader.

Algemeen

- a. Wat versta jij voor je eigen werk onder persvrijheid?
- b. Vallen de volgende zaken volgens jou onder persvrijheid:
 - Produceren en verspreiden van journalistiek in het publieke belang
 - Dit vrij van inmenging van politieke, economische, juridische of sociale aard
 - Dit vrij van bedreigingen voor je fysieke en mentale veiligheid
- c. Kan je je dagelijkse werkzaamheden als correspondent in Berlijn (kort) omschrijven?
(Benoemt de respondent de volgende zaken:)
 - *Interviewen*
 - *Achtergrondonderzoek*
 - *Verslaggeven*
 - *Schrijven*
 - *Bronnen zoeken/spreken*

Veiligheid

- a. Heb je je weleens fysiek bedreigd gevoeld tijdens je werk? Zo ja, kan je deze situatie omschrijven?
- a. Heb je je weleens psychisch bedreigd gevoeld tijdens je werk? Zo ja, kan je deze situatie omschrijven?
- b. Zijn er vanuit je werkgever/opdrachtgever recentelijk maatregelen genomen om je veiligheid te waarborgen? Zo ja, welke?

- c. Heb je weleens van collegacorrespondenten in Berlijn gehoord over bedreigende situaties die hen overkomen zijn?

Politiek

- a. Heb je je ooit tijdens je werk beperkt gevoeld ten gevolge van een politiek gedreven groep? Zo ja, kan je de situatie omschrijven?
- b. Ervaar je een verminderd vertrouwen in de media in Berlijn? (*Lügenpresse*)

Sociaal-cultureel

- a. Merk je weleens culturele verschillen tussen Duitsland en jouw land van herkomst, die het moeilijker maken je werk te doen? Zo ja, kun je deze verschillen omschrijven?
- d. Heb je wel eens ervaren dat iemand niet met je wilde praten op basis van een identiteitsgebonden kenmerk? Dus niet: omdat je journalist bent, maar omdat je bent wie je bent. (Land van herkomst, gender, etc.)

3. Opiniërende vragen (kwalitatief).

Algemene open vragen waarbij de correspondent de kans krijgt vrijuit te vertellen.

- a. Als je de vrijheid om je werk als correspondent te doen in Berlijn op dit moment een cijfer zou geven, welk cijfer zou dit zijn?
- b. Welk cijfer zou dit aan het begin van je correspondentschap in Berlijn zijn?
- c. Hoe zou je het verschil tussen deze twee cijfers verklaren? (Verwijzend naar het cijfer van de vorige vraag)
- d. Vrees je voor het bestaan van persvrijheid als correspondent in Berlijn?

Bijlage 2: Vragenlijst Engels

Questionnaire

(22 questions)

4. Control questions (quantitative)

- a. In which country were you born?
- b. What is your age?
- c. What gender do you identify as?
- d. For which medium do you work?
- e. In what employment relationship do you do your work? (full-time/part-time, salaried or freelance, for example)
- f. How long have you been working as a correspondent in Berlin?
- g. Have you previously worked for another medium in Berlin as a correspondent?

5. Guiding + open questions (qualitative/quantitative)

These are categorized by press freedom factors (from RSF) that I outline in my theoretical framework.

General

- d. What do you understand by the concept *press freedom* in the context of your own work?
- e. Do you consider the following matters to fall under press freedom:
 - *Producing and distributing journalism in the public interest*
 - *Working free from political, economic, legal, or social interference*
 - *Working free from threats to your physical and mental safety*
- f. Can you briefly describe your daily activities as a correspondent in Berlin? (Does the respondent mention the following matters:)
 - *Interviewing*
 - *Background research (editorial work)*
 - *Reporting*
 - *Writing*
 - *Searching for and talking to sources*

Safety

- a. Have you ever felt physically threatened during your work? If so, can you describe this situation?
- b. Have you ever felt psychologically threatened during your work? If so, can you describe this situation?
- c. Have any measures been taken by your employer/client recently to ensure your safety? If so, which ones?
- d. Have you ever heard from/talked to fellow correspondents in Berlin about threatening situations they have experienced?

Politics

- a. Have you ever felt restricted in your work due to a politically driven group? If so, can you describe the situation?
- b. Do you experience a decreased trust in the media in Berlin? (*Lügenpresse*)

Socio-cultural

- b. Do you ever notice cultural differences between Germany and your country of origin that make it more difficult/easier to do your work? If so, can you describe these differences?
- c. Have you ever experienced someone not wanting to talk to you based on an identity-related characteristic? So not: because you are a journalist but because of who you are. (Country of origin, gender, etc.)

6. Opinion questions (qualitative)

More general open questions where the correspondent can speak freely.

- e. If you were to rate the freedom to do your work as a correspondent in Berlin at this moment from 1-10, what rating would you give it?
- f. What rating would you have given it at the beginning of your correspondence in Berlin?
- g. How would you explain the difference between these two ratings? (Referring to the rating from the earlier question)
- h. Do you fear for the existence of press freedom as a correspondent in Berlin?

Bijlage 3: Gebruikte codes en thema's

